

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСІВ ТА ОБЛІКУ

Кафедра фінансів ім. С. І. Юрія

ЛОЙЗИК ВЛАДИСЛАВ ВЛАДИСЛАВОВИЧ

Група ФФм-21

**ФОРМУВАННЯ ТА РЕЗЕРВИ ЗРОСТАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО
БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ**

Науковий керівник:

к.е.н., доцент Сидор І. П.

Тернопіль 2023

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Теоретичні аспекти формування доходів Державного бюджету України та їх нормативно-правове забезпечення	6
1.1. Економічний зміст доходів Державного бюджету України	6
1.2. Нормативно-правове регулювання формування доходів Державного бюджету України	13
Висновок до розділу 1	18
Розділ 2. Аналіз джерел формування дохідної частини Державного бюджету України	20
2.1. Податкові надходження в системі доходів державного бюджету	20
2.2. Структура неподаткових надходжень державного бюджету та її аналіз	29
2.3. Особливості надходжень від операцій з капіталом та міжбюджетних трансфертів та їх роль у доходах державного бюджету	37
Висновок до розділу 2	46
Розділ 3. Резерви зростання доходів Державного бюджету України в умовах війни та повоєнного відновлення країни	48
Висновок до розділу 3	57
Висновки	58
Список використаних джерел	61

ВСТУП

Соціально-економічний розвиток суспільства в умовах ринкових перетворень потребує перегляду функцій і ролі держави, зміцнення її фінансової основи, реформування усіх складових бюджетної системи. Обравши курс на євро інтеграцію, Україна зобов'язана дотримуватись світових стандартів стосовно забезпечення фінансової стабільності, високого рівня економічної активності та соціальних стандартів, збалансованого розвитку суспільства.

Реалії вітчизняного сьогодення свідчать про необхідність радикальних змін у державі, які б сприяли досягненню поставлених цілей. Зокрема, необхідні докорінні зміни, пов'язані із підвищенням якості виконання державою своїх функцій та конституційних повноважень. В умовах товарно-грошових відносин відповідної якості можна досягнути за умови наявності міцної і надійної фінансової основи, визначальну базу якої становлять доходи бюджету. Доходи бюджету, з одного боку, є результатом розподілу вартості валового внутрішнього продукту між різними суб'єктами відтворювального процесу, а з другого — виступають об'єктом подальшого розподілу сконцентрованої в руках держави вартості. Усе вище зазначене, обумовлює актуальність досліджуваної теми.

Серед вітчизняних вчених, які досліджують природу доходів бюджету, їх формування та виконання в умовах становлення в Україні ринкової економіки слід відмітити: Андрущенко В.Л., Базилевича В.Д., Бескида Й.М., Буряка П.Ю., Василика О.Д., Гейця В.М., Дем'янишина В.Г., Єфименко Т.І., Кириленко О.П., Кравченка В.І., Луніну І., Лютого І.О., Огня Ц.Г., Опаріна В.М., Павлюк К.В., Федосова В.М., Чугунова І.Я., Юрія С.І. та ін.

Метою роботи є узагальнення та поглиблення наукового обґрунтування економічної природи доходів бюджету, його структури, аналіз вітчизняної практики формування та виконання державного бюджету за доходами, а також визначення та обґрунтування шляхів зростання дохідної

частини Державного бюджету України. Комплексний підхід до реалізації поставленої мети передбачає постановку наступних **завдань**:

- розкрити економічну сутність доходів бюджету та їх класифікацію з позиції теоретико-методологічних підходів;
- розглянути нормативно-правове забезпечення формування державного бюджету за доходами;
- здійснити аналіз вітчизняної практики та виявити недоліки при формуванні дохідної частини державного бюджету в розрізі окремих видів надходжень;
- розглянути світовий досвід щодо забезпечення дохідної частини державного бюджету;
- обґрунтувати можливі резерви зростання дохідної бази Державного бюджету України.

Об’єктом дослідження є доходи Державного бюджету України та резерви їх зростання.

Предметом дослідження виступають економічні відносини, які виникають в процесі формування Державного бюджету України за доходами в частині забезпечення пошуку резервів їх зростання.

Методологічний апарат дослідження складають такі методи наукового пізнання: метод абстрагування, історичний метод, метод порівнянь, наукова індукція і дедукція, метод аналізу і синтезу, метод аналогії і оптимізації та інші.

Теоретичною основою дослідження є доробки авторів в галузі фінансів, економічної теорії, бюджетотворення, зокрема підручники, посібники, монографії, енциклопедії, наукові публікації в економічних журналах і газетах.

Законодавчою і нормативно-правовою базою даної роботи є Конституція України, Бюджетний кодекс України, Податковий кодекс України, Закони України з питань формування бюджету і оподаткування, інша законодавча та нормативна база.

Факторологічною базою випускної кваліфікаційної роботи є статистичні та аналітичні дані про виконання Державного бюджету України за доходами.

Елементами наукової новизни є узагальнення теоретичних інтерпретацій сутності доходів державного бюджету. В аналітичному аспекті здійснено моніторинг формування державного бюджету за доходами. У практичній площині елементи наукової новизни можуть мати місце при визначенні перспектив зміцнення та оптимізації структури доходів державного бюджету як основи фінансового забезпечення виконання функцій держави. Практичне значення одержаних результатів полягає у здійсненні комплексного аналізу процесу формування державного бюджету за доходами; визначенні та обґрунтуванні резервів зростання дохідної частини державного бюджету.

Результати наукової роботи апробовані на Десятій заочно-дистанційній конференції студентів, аспірантів і молодих вчених *Актуальні питання фінансової теорії та практики* (Тернопіль, 15 квітня 2022 р.), за результатами якої опубліковано тези доповіді на тему: «Податкові надходження в системі доходів Державного бюджету України: аналіз вітчизняної практики», а також на XII Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції *Актуальні питання управління трансформаційними процесами в сучасному суспільстві: проблеми та перспективи* (м. Кременчук, 26-27 жовтня 2023 року).

Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і пропозицій та списку використаних джерел. Робота викладена на 66 сторінках машинописного тексту, містить 14 таблиць, 8 рисунків та 55 позицій у списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ТА ЇХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1.1. Економічний зміст доходів Державного бюджету України

В результаті ведення воєнних дій на території України формування доходів Державного бюджету є ускладненим та важким процесом. Розбалансована система публічних фінансів є однією із вагомих загроз для розвитку і забезпечення економічної безпеки України, одним із базових чинників на шляху до подолання наслідків руйнувань інфраструктури країни та забезпечення фінансування соціальних послуг та сприяння задоволення потреб населення країни. «Хронічні вертикальні та горизонтальні дисбаланси, високий рівень корупції, низька ефективність реалізації державних функцій, що фінансуються з бюджетних фондів, фінансово слабкі регіони, неефективність витрачання бюджетних коштів – без подолання всіх цих негативних явищ розбудова в Україні соціальної, ринкової, інноваційної економіки видається неможливою» [3].

На сьогодні визнано, що успіх реформ в Україні неможливий без ефективної організації системи державних фінансів. Саме ця система стає ключовою для успішної реалізації інших перетворень у країні. Отже, у Президента України та Кабінету Міністрів вона займає високий пріоритет в рамках економічної політики.

Однією з перспективних областей реформ може бути трансформація системи доходів державного бюджету. Ця реформа пов'язана з гарантуванням ефективного виконання державними органами їхніх функцій. Незважаючи на те, що Бюджетний та Податковий кодекси України постійно піддавалися змінам і містять ряд нововведень, деякі з яких викликають обговорення, ця реформа залишається не прийнятою у контексті досягнення цілей країни,

вони «утверджують інструменти для підвищення фіскальної ефективності податкової системи та збільшення доходів бюджетів усіх рівнів» [8, с. 234].

Водночас, успішність економічної політики не визначається лише обсягом залучених коштів до бюджету, але й тим, наскільки ефективно вони розподіляються і використовуються. Таким чином, реформа бюджету виявляється ключовою в контексті відновлення здоров'я системи державних фінансів. «Інформаційний ажітаж навколо податкової реформи, дещо затьмарив Бюджетний кодекс, що сформувало дефіцит ґрунтовних наукових оцінок новацій бюджетної системи, започатковані ще з 2011 року» [24, с. 211].

Державний бюджет є інструментом впливу на соціально-економічний розвиток країни. У сучасних умовах бюджет набуває особливого значення, зокрема щодо державного регулювання соціально-економічних процесів. Ключове завдання державного бюджету полягає у забезпеченні розподілу і перерозподілу ВВП між різними галузями економіки і соціальної сфери, регіонами у відповідності до фінансової тактики і стратегії соціально-економічного розвитку країни. Він «виступає невід'ємною складовою ринкових взаємовідносин і вагомим інструментом реалізації державної фінансової політики. В економічній літературі існує багато трактувань щодо визначення бюджету» [13, с. 260].

Бюджетний кодекс України визначає бюджет, як «план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду» [6]. Таким чином, бюджет є фондом фінансових ресурсів, коштами якого розпоряджаються органи виконавчої влади відповідного рівня і використовується для виконання їх функцій і повноважень, передбачених конституцією країни.

Наступне визначення бюджету здійснено на основі визначення його економічної природи, зокрема «Бюджет – це план утворення й використання

фінансових ресурсів держави та його складових територіальних одиниць, який забезпечує можливість виконання відповідними органами державної влади та місцевого самоврядування покладених на них функцій» [16, с. 13]. Близьким за своїм економічним змістом є визначення Т. Затонацької, яка вказує на те, що державний бюджет є «планом формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади, протягом бюджетного періоду» [19, с. 106].

З позиції бюджету як окремої економічної категорії є його визначення, подане колективом авторів, а саме: «державний бюджет відображає грошові відносини, які виникають між державою, з одного боку, і підприємствами, організаціями, установами всіх форм власності і фізичними особами – з іншого, з приводу утворення централізованого фонду грошових коштів держави і його використання на розширене відтворення, підвищення рівня життя і задоволення інших суспільних потреб» [25, с. 100].

Фінансовою основою функціонування держави є доходи державного бюджету. Склад доходів та форми їх мобілізації залежать від специфіки системи і окремих методів господарювання, а також тих економічних завдань, які бажає вирішити суспільство за певний період власного розвитку. Складові доходи державного бюджету визначені Бюджетним кодексом України та іншими законодавчими актами, які стосуються формування державного бюджету на конкретний рік.

Доходи бюджету виступають частиною централізованих фінансових ресурсів держави, які їй необхідні для виконання власних функцій і завдань. Доходи бюджету також можуть виражати сукупність економічних відносин, які виникають у процесі формування фондів грошових коштів і акумулюються у фінансовому плані держави з метою розпорядження ними органів державної влади та управління.

З однієї сторони, доходи бюджету є результатом розподілу ВВП між усіма суб'єктами фінансових відносин, а з іншої сторони, вони «виступають

об'єктом подальшого розподілу сконцентрованої в руках держави вартості» [27, с. 22].

В економічних джерелах літератури та досить часто у нормативно-правових документах, які регламентують питання щодо формування бюджету, проходить підміна понять, таких як: доходи держави і доходи державного бюджету. Зазначимо, що дані поняття мають відмінності (див. рис. 1.1).

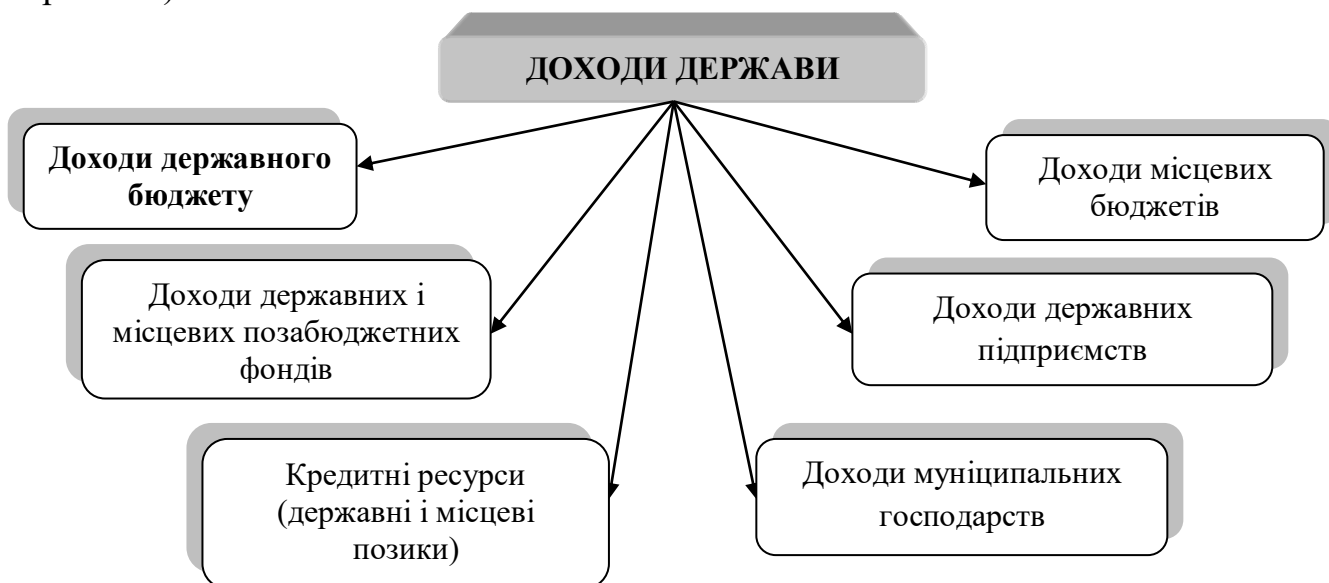

Рис. 1.1. Структура доходів держави та місце в ній доходів державного бюджету [16]

Зокрема, доходи держави – це визначення є значно ширшим, воно включає доходи і надходження, представлені у вигляді фінансових ресурсів державного і місцевих бюджетів, позабюджетних фондів, державних і місцевих позик, доходів підприємств державної форми власності. Тоді як доходи державного бюджету є тільки складовою частиною державних доходів.

О. Піхоцька відмічає, що «доходи централізованих фондів держави та органів місцевого самоврядування відображаються в грошових відносинах, які виникають між державою, юридичними і фізичними особами в процесі вилучення і акумуляції частини вартості валового внутрішнього продукту в

загальнодержавному та місцевих фондах з метою їх подальшого використання, тобто для здійснення державою та органами місцевого самоврядування своїх функцій» [31, с. 27]. Таку думку поділяє колектив авторів посібника Публічні фінанси, і визначають доходи держави, як «економічну категорію, що відображає сукупність економічних відносин. Однак, основну увагу зосереджують на визначенні сукупності економічних відносин формування не тільки бюджетного фонду держави, але й фінансових ресурсів всього державного сектору» [38, с. 106]. О. Рожко вказує на те, що «доходи державного бюджету у складі державних доходів відіграють надзвичайно важливе значення і, навіть, вирішальне у реалізації основних напрямків соціально-економічної політики держави та адміністративно-територіальних формувань» [41, с. 335].

Вітчизняними науковцями подаються визначення «доходи бюджету», з однієї сторони, як системи економічних відносин, а з іншої – як кошти, які формують фонд фінансових ресурсів на загальнодержавному рівні.

Ми погоджуємося з позицією Д. Третяк, який розглядає доходи бюджету «як частку централізованих ресурсів держави, що потрібні для виконання нею відповідних функцій. Такі доходи виражають економічні відносини, що виникають у процесі формування фондів грошових коштів і надходять у розпорядження органів державної влади та управління» [50, с. 67]. І. Чугунов має близькі за значенням визначення та розглядає доходи бюджетів як «частину централізованих фінансових ресурсів держави, що врегульовані відповідними нормативними актами і необхідні для виконання нею своїх функцій; економічні відносини держави з підприємствами, установами, організаціями, фізичними особами, які виникають у процесі стягнення бюджетних платежів» [54].

Не всі державні доходи є доходами бюджетів, а лише ті, що зосереджуються в централізованих, регіональних та місцевих фондах (тобто, державному і місцевих бюджетах). Функціонування цих фондів дозволяє

перерозподіляти кошти між окремими секторами економіки та забезпечує усесторонній розвиток територіальних утворень.

Таким чином, доходи бюджету у чисельному вимірі є вузьким поняттям від поняття державні доходи. Доцільно враховувати і те, що окрема частина централізованих фінансових ресурсів надходить у розпорядження державних органів влади через фонди соціального страхування тощо. Отже, доходи бюджетів доречно визначати як «грошові надходження в основний загальнодержавний фонд, необхідний для забезпечення стабільного розвитку всіх секторів економіки, покращення матеріального добробуту громадян, їх культурного розвитку, забезпечення обороноздатності країни, утримання державних органів влади тощо» [53].

Доходи державного бюджету є об'єктивною категорією, яка має особливе специфічне призначення, вони виступають фінансовою базою функціонування держави. З позиції економічного змісту «доходи бюджету виражають економічні відносини, які виникають у держави з юридичними і фізичними особами в процесі формування централізованого фонду грошових коштів» [31, с. 28].

Централізація фінансових ресурсів, таких як доходи бюджету, має важливе економічне призначення, адже доходи, які мобілізуються у державному бюджеті дозволяють забезпечити реалізацію державних заходів і програм. Зазначене дає можливість «маневрувати коштами, зосередити їх на вирішальних ділянках економічного і соціального розвитку, здійснювати єдину економічну і фінансову політику на території України» [1].

Повоєнне відновлення України і втілення в життя ринкових умов господарювання потребує використання економічних методів управління економікою країни, а ефективність форм і методів мобілізації доходів державного бюджету зумовлює докорінну зміну усієї системи бюджетних надходжень, вона, як правило, наповнюється за рахунок податкових надходжень (більше 79% доходів бюджету), окрім 2022 року, року початку повномасштабної війни в Україні, коли обсяг податкових надходжень

скоротився і зросли офіційні трансферти від урядів інших країн. Динаміку і складові доходів Державного бюджету України за період 2019-2022 років подано у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

**Динаміка доходів Державного бюджету України
у 2019-2022 рр. (млрд. грн.)**

Види доходів бюджету	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2022р. до 2019р.
Доходи бюджету, всього, в тому числі:	998,3	1076,0	1296,8	1787,4	789,1
Податкові надходження	799,8	851,1	1107,1	949,7	149,9
Неподаткові надходження	186,7	212,9	175,3	346,3	159,6
Доходи від операцій з капіталом	0,2	0,08	0,3	0,6	0,4
Трансферти	9,8	11,6	13,8	490,4	480,6
Цільові фонди	1,8	0,2	0,2	0,1	-1,7
Питома вага податкових надходжень у доходах бюджету, %	80,1	79,1	85,4	53,1	-

Примітка. Складено автором за даними джерела [17]

Динаміка дохідної частини Державного бюджету України за період 2019-2022 років характеризується зростаючими значеннями з 998,3 млрд. грн. до 1787,4 млрд. грн., ріст склав 789,1 млрд. грн. У структурі доходів державного бюджету найбільшими є податкові надходження. Зокрема, питома вага податкових надходжень з останні роки (окрім 2022 року) коливалася в межах 79,1 % – 85,4 %.

Таким чином, при умові економічного зростання, повоєнної відбудови нашої країни податкові надходження відіграватимуть основну роль у наповненні державного бюджету країни, як дієвий інструмент сприяння розвитку соціально-економічних процесів у суспільстві.

1.2. Нормативно-правове регулювання формування доходів Державного бюджету України

Нормативно-правове забезпечення дохідної частини державного бюджету представлено такими документами як: Конституція України, Бюджетний, Податковий, Митний кодекси України, Закони України «Про Державний бюджет на поточний рік», Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України, положення, інструкції, листи та інші правові документи з питань оподаткування та бюджетотворення.

У Бюджетному кодексі України зазначено, що «доходи бюджету – це податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за адміністративні послуги, власні надходження бюджетних установ)» [6].

Доходи бюджету підлягають класифікації за наступними «розділами:

- 1) податкові надходження;
- 2) неподаткові надходження;
- 3) доходи від операцій з капіталом;
- 4) трансферти» [6].

Податковими надходженнями визнаються передбачені Бюджетним кодексом України загальнодержавні та місцеві податки, збори та інші обов'язкові платежі.

Склад неподаткових надходжень та доходів від операцій з капіталом вказано у таблиці 1.2.

Міжбюджетними трансфертами є кошти, отримані від інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування, іноземних держав чи міжнародних інституцій на безоплатній і безповоротній основах.

Дохідна частина Державного бюджету України охоплюють такі види фінансових ресурсів держави:

➤ доходи, що отримуються відповідно до законодавства про податки, збори і обов'язкові платежі, а також за рахунок плати за послуги, які надаються бюджетними організаціями і установами, що утримуються за рахунок коштів Державного бюджету України, та інших визначених законодавством джерел, включаючи кошти від продажу активів, що належать державі або підприємствам, установам та організаціям, а також проценти і дивіденди на частку майна, що належить державі в майні господарських товариств;

Таблиця 1.2

**Склад неподаткових надходжень державного бюджету та доходів
від операцій з капіталом [6]**

№ п/п	Окремі складові доходів державного бюджету:
Неподаткові надходження:	
1.	доходи від власності та підприємницької діяльності;
2.	адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційного та побічного продажу;
3.	надходження від штрафів та фінансових санкцій;
4.	інші неподаткові надходження.
Доходи від операцій з капіталом:	
1.	надходження від продажу землі та нематеріальних активів;
2.	надходження коштів від реалізації безгосподарного майна, скарбів;
3.	надходження коштів від Державного фонду дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння;
4.	надходження від реалізації матеріальних цінностей державного резерву;
5.	інші надходження, визначені законодавством.

- гранти і дарунки у вартісному обрахунку;
- міжбюджетні трансферти з місцевих бюджетів [6].

Складові доходів державного бюджету, форми мобілізації коштів залежать від системи господарювання в країні, а також методів мобілізації цих фінансових ресурсів та від завдань, які стоять перед суспільством в той чи інший період його соціально-економічного розвитку.

Сукупність усіх видів доходів бюджетів, що формуються різними методами та їх взаємозв'язок є системою доходів бюджетів. Дана система

має вирішити не лише питання, що стосуються наповнення бюджету, а і його регулювання. Зокрема:

- «стимулювати зростання виробництва і підвищення його ефективності;
- сприяти прискоренню науково-технічного прогресу;
- забезпечувати соціальні гарантії населенню та розвиток соціальної сфери» [7].

Розмаїття видів доходів відображається завдяки бюджетній класифікації, яка здійснюється з метою здійснення аналізу доходів та забезпечення загальнодержавної та міжнародної порівнянності бюджетних показників.

Мобілізація доходів бюджету може проводитись на податковій і неподатковій основі. Податковий метод характеризує перерозподіл доходів фізичних і юридичних осіб, який регламентується податковим законодавством. Неподаткові доходи формуються від продуктивної діяльності держави та від реалізації її майнових прав. Доходи від «продуктивної діяльності надходять від підприємницької діяльності держави (державний сектор економіки) та від надання певних послуг, а доходи від майнових прав — у вигляді доходів від використання та реалізації державного майна і угідь» [1].

До структури доходів Державного бюджету згідно із діючим законодавством відносять складові, подані у таблиці 1.3.

Офіційні трансферти у складі доходів державного бюджету представлені у вигляді коштів від інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших держав або міжнародних організацій безоплатно та безповоротно. До них належать дотації, субвенції. Дотація – трансферт, який передається з одного рівня бюджету іншому на безповоротній і безоплатній основі і який не має цільового призначення. Це сума коштів для вирівнювання дохідної і видаткової частин бюджету до якого вона поступає. Субвенція – це «міжбюджетний трансферт, що має

цільовий характер і призначається на певну мету в порядку, визначеному тим органом, який прийняв рішення про надання субвенції» [6].

Таблиця 1.3

**Розділи та склад бюджетної класифікації податкових надходжень
Державного бюджету України [6]**

Складові бюджетної класифікації податкових надходжень державного бюджету:
<i>1. Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості:</i>
<ul style="list-style-type: none"> – податок на прибуток підприємств (крім підприємств комунальної власності); – податок та збір на доходи фізичних осіб;
<i>2. Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів:</i>
<ul style="list-style-type: none"> – рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів; – рентна плата за спеціальне використання води; – рентна плата за користування надрами; – рентна плата за користування радіочастотним ресурсом; – рентна плата за транспортування;
<i>3. Внутрішні податки на товари та послуги:</i>
<ul style="list-style-type: none"> – податок на додану вартість; – акцизний податок із вироблених в Україні товарів; – акцизний податок із ввезених на територію України товарів;
<i>4. Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції:</i>
<ul style="list-style-type: none"> – ввізне мито; – вивізне мито;
<i>5. Рентна плата:</i>
<ul style="list-style-type: none"> – рентна плата за користування лісовими ресурсами; – рентна плата за користування водними ресурсами; – рентна плата за користування надрами для видобутку корисних копалин
<i>6. Інші податки і збори:</i>
<ul style="list-style-type: none"> – екологічний податок.

Таким чином, недостатність фінансових ресурсів, що концентрується в державному бюджеті – одна із ключових проблем діяльності держави в умовах ринку.

В умовах воєнного стану Урядом країни було внесено ряд змін до бюджетного законодавства, яким було врегульовано питання наповнення державного бюджету в умовах війни.

Таблиця 1.4

Зміни, внесені до чинного законодавства щодо формування дохідної частини Державного бюджету України з початком війни

№ п/п	Основні зміни зазначених законодавчих актів стосувалися:
1.	– запровадження мараторію на проведення усіх податкових перевірок за винятком фактичних та камеральних перевірок з питань бюджетного відшкодування ПДВ;
2.	– встановлення нульової ставки акцизного податку на пальне та зменшення ставки ПДВ з 20% до 7%. Такий підхід дозволив втримати на відповідному рівні ціни на пальне та забезпечив діяльність з перевезення необхідних вантажів і проведення посівної компанії;
3.	– не подавати податкову звітність, при цьому штрафні санкції не застосовуються;
4.	– не застосовуються фінансові санкції за порушення податкового законодавства з питань використання реєстраторів розрахункових операцій за винятком операцій з підакцизними товарами;
5.	– звільнення від оподаткування операції з добровільної передачі коштів, товарів чи послуг на користь ЗСУ та підрозділів територіальної оборони;
6.	– зменшення податкового навантаження на діяльність суб'єктів підприємницької діяльності в частині можливого переходу на спрощену систему оподаткування і звітності зі сплатою єдиного податку у розмірі 2 % (для СПД з річним доходом у сумі до 10 млрд. грн.), що замінює сплату такими платниками податку на прибуток та ПДВ;
7.	– для фізичних осіб – підприємців 1 та 2 групи зі сплати єдиного податку дозволено не сплачувати даний податок;
8.	– платникам ПДВ дозволено формувати податковий кредит на підставі первинних документів без реєстрації податкових накладних або розрахунків коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних;
9.	– дозволено не нараховувати ЄСВ за себе фізичним особам – СПД, які провадять незалежну професійну діяльність за умови, що вони не належать до осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню. А також введено мараторій на проведення перевірок щодо правильності нарахування і сплати ЄСВ;
10.	– на окупованих територіях України та територіях, на яких ведуться бойові дії, не підлягає сплаті екологічний податок, а також податок за землю у 2022 та 2023 роках.

Примітка. Складено автором за даними джерела [10]

З початку війни Урядом було вжито ряд заходів для збереження макрофінансової стабільності в державі, в тому числі було проведено сукупність надзвичайних заходів, спрямованих на захист основних операцій Уряду та проведення першочергових платежів. Після введення воєнного стану 24 лютого 2022 року було вжито заходи щодо полегшення податкового

навантаження, а саме: зниження ставок податків і зборів, відтермінування сплати податкових платежів для тих, хто не міг їх платити, послаблення адміністративних вимог та перехід на спрощену систему оподаткування для окремих груп платників податків. У таблиці 1.4 подано основні зміни, які стосувалися формування дохідної частини державного бюджету з початком війни 2022 року.

Таким чином, зміни до законодавчих актів в умовах війни були пов'язані із необхідністю збереження ділової активності суб'єктів підприємництва в Україні, що не могло не позначитися на формуванні дохідної частини Державного бюджету України.

Висновки до розділу 1

Розглянувши полеміку стосовно економічного змісту державного бюджету та особливості формування його доходів нами зроблено наступні висновки:

1. Державний бюджет є централізованим фондом грошових коштів держави, він здатний забезпечити акумулювання коштів для виконання державою її функцій, використовується з метою перерозподілу доходів в контексті підтримки сприятливого соціально-економічного стану у державі, а також для здійснення впливу на економічні, соціальні, національні, регіональні процеси у суспільстві і реалізації органами державної влади і управління національної стратегії розвитку країни, спрямованої на зміцнення державної, економічної та фінансової безпеки громадян.

2. Бюджет виступає об'єктивною економічною категорією, що відображає сукупність грошових відносин, пов'язаних із розподілом і перерозподілом ВВП і національного багатства з метою формування і використання основного централізованого фонду грошових коштів, призначеного для забезпечення виконання державою її функцій. Бюджет як економічна категорія виконує дві функції: розподільчу і контрольну.

3. Доходи державного бюджету мають специфічне суспільне призначення, вони є фінансовою основою діяльності держави. З позиції економічної категорії доходи бюджету відображають економічні відносини, які виникають між державою та юридичними і фізичними особами в процесі формування централізованого фонду грошових коштів.

4. З початку війни Урядом було вжито ряд заходів для збереження макрофінансової стабільності в державі, в тому числі було проведено сукупність надзвичайних заходів, спрямованих на захист основних операцій Уряду та проведення першочергових платежів. Після введення воєнного стану 24 лютого 2022 року було вжито заходи щодо полегшення податкового навантаження, а саме: зниження ставок податків і зборів, відтермінування сплати податкових платежів для тих, хто не міг їх платити, послаблення адміністративних вимог та перехід на спрощену систему оподаткування для окремих груп платників податків.

Таким чином, зміни до законодавчих актів в умовах війни були пов'язані із необхідністю збереження ділової активності суб'єктів підприємництва в Україні, що не могло не позначитися на формуванні дохідної частини Державного бюджету України.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ ДЖЕРЕЛ ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

2.1. Податкові надходження в системі доходів державного бюджету

Державний бюджет виступає специфічним інститутом щодо економічного суверенітету держави, який забезпечує не тільки акумулювання коштів для фінансового забезпечення діяльності держави, використовується не лише для перерозподілу доходів в частині підтримки сприятливого соціального середовища у державі, а й «активно впливає на економічні, соціальні, національні, регіональні процеси у суспільстві і впровадження вищими органами влади відповідної національної стратегії розвитку, спрямованої на зміцнення державної безпеки» [12]. Основним джерелом фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку держави та виконання нею властивих їй функцій виступають податкові надходження.

У кожній країні податки є найвпливовішими засобами управління і регулювання фінансово-економічною сферою та найважливішим елементом фіскальних відносин на усіх рівнях: загальнодержавному, регіональному, на рівні юридичних і фізичних осіб. Залежно від їх кількості податків і зборів, умов і параметрів справляння визначаються перспективи економічного росту та соціальної злагоди у суспільстві. Породжені державними функціями податки, у свою чергу, «покликані виконувати свої зобов'язання і задовольняти суспільні потреби через розподіл та перерозподіл частини вартості ВВП, виходячи із принципів рівноправності та справедливості» [31, с. 25]. Податки передбачають задоволення усесторонніх і кардинально протилежних інтересів держави та суспільства. Відтак, податкова система кожної держави повинна будуватись на основі особливостей розвитку окремо взятої країни з урахуванням: рівня розвитку економічної і соціальної сфери, зовнішньої і внутрішньої політики, географічного розташування та інше.

Динаміку, склад та структуру планових і фактичних показників податкових надходжень до Державного бюджету України за період 2020-2022 рр. подано у таблиці 2.1.

До державного бюджету надходять загальнодержавні податки і збори, визначені Податковим кодексом України, зокрема: податок на прибуток підприємств усіх форм власності, за винятком комунальної, 40 % податку на доходи фізичних осіб, які мобілізований на території м. Києва та 25% цього податку, мобілізованого по решті території країни; податок на додану вартість та акцизний податок із вироблених в Україні товарів та із товарів, імпортованих на територію України, ввізне і вивізне мито, рентна плата та певний відсоток екологічного податку.

Динаміка показників податкових надходжень до державного бюджету зображає тенденцію до зростання їх обсягу у період 2020-2022 рр. Зокрема, з 851,1 млрд. грн. до 949,8 млрд. грн. або на 98,7 млрд. грн. Питома вага податкових надходжень у структурі доходів державного бюджету у 2021 році становила більше 85 %, а у 2022 році з початком війни цей показник скоротився до 51 %.

Структуру податкових надходжень до державного бюджету в розрізі окремих платежів у 2022 р. подано на рис. 2.1.

Серед податкових надходжень до державного бюджету найбільшими обсягами щодо сплати відмічається податок на додану вартість. Динаміка надходжень ПДВ у період 2020-2022 рр. вказує на його зростання у 2021 р. проти 2020 р. з 851,1 млрд. грн. до 1107,1 млрд. грн., або на 256 млрд. грн. У 2022 році обсяг податкових надходжень скоротився і становив 949,8 млрд. грн., або на 157,3 млрд. грн. менше, ніж у попередньому році, що становило лише 81,2 % планових показники на цей рік. Частка ПДВ у структурі податкових надходжень державного бюджету становить 49,2 %. Відтак, лише ПДВ забезпечує близько половини усіх податкових надходжень Державного бюджету України у 2022 році.

Таблиця 2.1

Динаміка планових та фактичних показників податкових надходжень

Державного бюджету України у 2020-2022 рр. (млрд. грн.)

показники	2020 р.			2021 р.			2022 р.			співвідношення 2022 р. до 2020 р.	
	план	факт	% викон-я	план	факт	% викон-я	план	факт	% викон-я	млрд.	%
										грн.	
Податкові надходження, всього, в тому числі:	826,26	851,11	103,0	1057,82	1107,09	104,6	1169,1	949,8	81,2	98,69	111,5
ПДФО	111,3	117,28	105,37	137,58	137,55	99,9	149,8	148,4	99,0	37,1	126,5
Податок на прибуток підприємств	110,46	108,69	98,39	145,97	147,75	101,21	170,0	117,0	68,8	6,54	107,6
ПДВ	389,9	400,6	102,74	524,7	536,48	102,24	608,7	467,0	76,7	77,1	116,6
Акцизний податок	128,51	138,51	107,61	138,55	162,44	117,24	161,7	102,4	63,3	-36,1	73,9
Мито	28,62	30,46	106,86	33,93	37,17	110,0	37,4	26,2	70,0	-4,26	122,7
Рентна плата	54,24	54,47	100,4	73,24	80,75	110,25	71,2	85,3	119,8	30,8	156,6
Інші податки і збори	3,22	3,31	102,79	3,69	3,92	106,23	29,7	10,7	36,0	7,39	323,2

Примітка. Складено за даними [17]

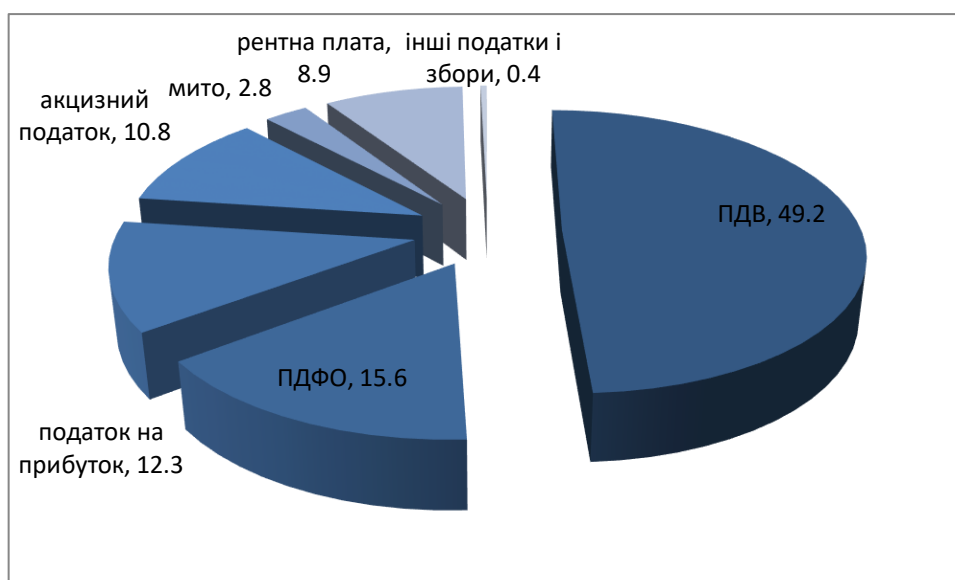

Рис. 2.1. Структура податкових надходжень до Державного бюджету України у 2022 р. (в %)

Примітка. Складено автором за даними джерела [17]

У 2020-2021 роках рівень мобілізації ПДВ перевищив 100 % (102,7 % та 102,2 % відповідно), у 2022 році цей показник становив лише 76,7 %. Щодо абсолютних показників, то у 2022 р. при плані 608,7 млрд. грн. фактично надійшло 467 млрд. грн., недонадходження склали 33,3 % або 141,7 млрд. грн. ПДВ формує дохідну частину державного бюджету з надходжень цього податку із вироблених в Україні товарів, а також із товарів, ввезених на територію України. На рисунку 2.2 представлено динаміку ПДВ із товарів вітчизняного виробництва та із ввезених товарів у період 2020-2022 рр.

Провідну частку у структурі надходжень ПДВ у 2020 році займав ПДВ із вироблених в Україні товарів, питома вага якого становила 68,4 %, що становило 274,1 млрд. грн. Абсолютні показники мобілізації ПДВ із ввезених товарів демонструють тенденцію до поступового зростання за період 2020-2021 років з 126,5 млрд. грн. до 380,7 млрд. грн., або на 254,2 млрд. грн. Динаміка абсолютних значень ПДВ із вироблених в Україні товарів також має строкатий характер і у 2021 році відмічено скорочення обсягу поступлень від даного виду надходжень, а у 2022 році їх приріст на рівні 213,9 млрд. грн.

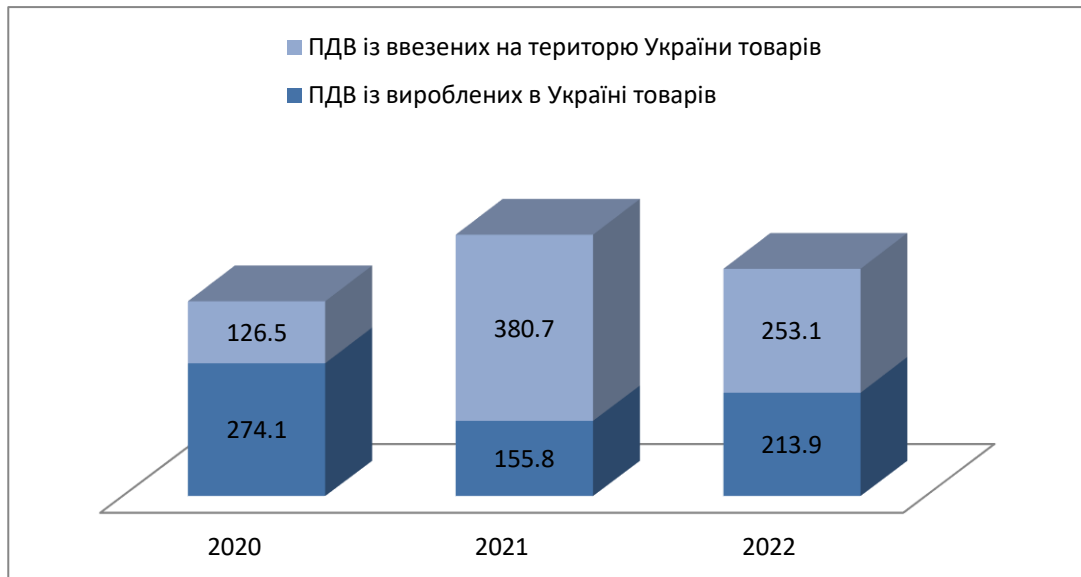

Рис. 2.2. Динаміка ПДВ із вироблених в Україні товарів та із ввезених товарів до державного бюджету за період 2020-2022 рр., (млрд. грн.)

Примітка. Складено автором за даними джерела [17]

На скорочення обсягів ПДВ у 2022 році вплинули зміни, внесені до чинного законодавства, зокрема щодо зменшення ставки податку до 7 % на паливо, відміна ПДВ на імпорт продукції та інше. Окрім того, на окупованих територіях не відбувалася сплата податків через втрату об'єкту оподаткування та відсутність контролю за життєдіяльністю даної території.

Ще одним джерелом податкових надходжень до державного бюджету є ПДФО, який у 2020-2022 роках надходив у розмірі 25 % цього податку, сплаченого по усій території країни за винятком міста Києва, а з міста Києва, мобілізований ПДФО у розмірі 40 % поступав до державного бюджету. Динаміка абсолютних показників надходження ПДФО демонструє зростання з 117,3 млрд. грн. у 2020 році до 148,4 млрд. грн. у 2022 році, ріст склав 31,1 млрд. грн. Як зазначено у Звіті ДПСУ, «падіння надходжень ПДФО через втрату доходів найманими працівниками вдалося компенсувати ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців (+7,9 % у 2022 р. порівняно з 2021 р.)» [21]. Питома вага ПДФО у структурі податкових надходжень до державного бюджету складає 15,6 % у 2022 році. Планові показники

виконання надходжень за ПДФО практично було виконано, їх рівень склав 99 %.

Наступним суттєвим джерелом наповнення державного бюджету є податок на прибуток підприємств, динаміка суми мобілізації якого за даний період характеризується показниками зростання з 108,7 млрд. грн. у 2020 р. до 117 млрд. грн. у 2022 р., зростання відбулося на 8,3 млрд. грн. Проте, слід відмітити скорочення обсягів мобілізації цього податку у 2022 році проти 2021 року на 30,7 млрд. грн., що обумовлено військовим захопленням значної території країни та зниження ділової активності суб'єктів підприємництва через військові дії в країні. Питома вага податку на прибуток підприємств у структурі податкових надходжень державного бюджету становить 12,3 % (у 2022 р.). Рівень виконання плану за податком на прибуток підприємств різниться по роках. У 2020 р. рівень виконання надходжень цього податку становив 98,4 %, у 2021 р. – 101,2 %, у 2022 році – лише 68,8 %.

Акцизний податок встановлено на товари, які шкодять здоров'ю і життю населення. За період 2020-2021 рр. надходження акцизного податку характеризуються значними темпами зростання з 138,5 млрд. грн. до 162,4 млрд. грн., ріст склав 23,9 млрд. грн. Дана ситуація обумовлена частим підвищенням ставок акцизного податку на підакцизні товари та менталітет нації щодо їх споживання. Як зазначають експерти, зростання цін на підакцизні товари на рівень їх споживання практично не впливає, що створює поле для можливості подальшого їх підвищення. Питома вага акцизного податку у структурі податкових надходжень державного бюджету становить 10,8 %. Рівень виконання плану по мобілізації акцизного податку до бюджету у 2020 р. становив 107,6 %, у 2021 р. – 117,2 %, у 2022 р. – лише 63,3 %.

Скорочення надходжень акцизного податку з вироблених в Україні підакцизних товарів на 26,7 % у 2022 р. у порівнянні з 2021 р. було обумовлено рядом чинників:

- 1) призупиненням виробництва пального в Україні;

2) «скороченням виробництва сигарет – у перші місяці після 24 лютого 2022 р. кілька великих тютюнових фабрик потрапили в окупацію або зупинили виробництво через близькість до лінії фронту;

3) обмеженням продажу алкоголю в умовах воєнного стану;

4) встановленням нульових та згодом знижених ставок акцизу на пальне;

5) меншими обсягами виробництва електроенергії (підакцизний товар) через захоплення окупаційними військами РФ Запорізької АЕС та обстріли інших об'єктів генерації, а також меншими обсягами споживання електроенергії через руйнування великих промислових споживачів, таких як «Азовсталь», та цілих населених пунктів, міграцію людей за кордон;

б) зменшенням кількості споживачів усіх підакцизних товарів» [39].

У складі надходжень акцизного податку до державного бюджету переважаюче місце займає акцизний податок із товарів, вироблених в Україні. Динаміка мобілізації цього виду платежу характеризується зростаючими показниками з 80,4 млрд. грн. у 2020 р. до 82,8 млрд. грн. у 2021 р., зростання відбулося на 2,4 млрд. грн. Питома вага акцизного податку з вироблених в Україні товарів у структурі надходжень від акцизного податку загалом становить 65 %, а 34 % складала частка акцизного податку із ввезених підакцизних товарів. У 2022 році обсяг акцизного податку з вироблених в Україні товарів зменшився на 22,1 млрд. грн. і становив 60,7 млрд. грн.

Динаміка надходжень акцизного податку із ввезених товарів характеризується зростаючими показниками з 57,8 млрд. грн. у 2020 р. до 79,6 млрд. грн. у 2021 р., або на 21,8 млрд. грн. (див. рис. 2.3). Слід відмітити, що темп зростання надходжень акцизного податку з товарів ввезених на територію України зростає більшими темпами за надходження цього податку з товарів, вироблених в Україні. Так, дане співвідношення у 2021 році склало 3,9 раза проти 2,9 раза. У 2022 році ці надходження скоротилися до 41,6 млрд. грн., або на 38 млрд. грн.

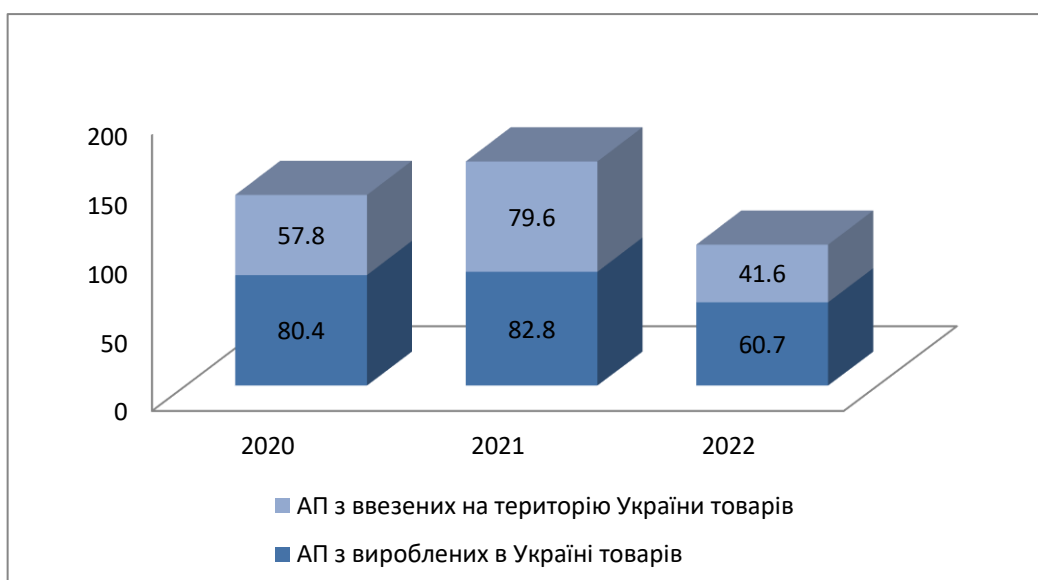

Рис. 2.3. Динаміка мобілізації акцизного податку до державного бюджету у 2020-2022 рр. (млрд. грн.)

Примітка. Складено автором за даними джерела [17]

Мито справляється при перетині митного кордону України у будь-який спосіб: ввіз товарів чи їх вивіз. Зростання надходження мита у період 2020-2021 рр. складало 6,7 млрд. грн. (з 30,5 млрд. грн. до 37,2 млрд. грн.). У 2022 році обсяги мобілізації мита скоротилися на 11 млрд. грн. і становили 26,2 млрд. грн. Питома вага мита у структурі податкових надходжень у 2022 р. становить 2,8 %. Рівень виконання плану надходжень мита за аналізований період двічі перевищив позначку у 100 %: у 2020 р., у 2021 р. У 2022 р. було відмічене суттєве недовиконання планових надходжень мита, його рівень склав 70 %.

На рис. 2.4 представлено динаміку мобілізації ввізного та вивізного мита до державного бюджету у 2020-2022 рр.

Основа надходження мита до державного бюджету складає ввізне мито, динаміка абсолютних показників якого вказує на поступове зростання з 30,2 млрд. грн. у 2020 р. до 36,8 млрд. грн. у 2021 р., зростання надходжень відбулося на 6,6 млрд. грн. У 2022 році цей показник скоротився на 13,5 млрд. грн. і склав 23,3 млрд. грн. Питома вага ввізного мита у структурі надходження мита загалом становить 88,9 %, а на вивізне мито припадає

лише 11,1 % надходжень. Динаміка вивізного мита характеризується зростанням з 0,3 млрд. грн. у 2020 р. до 2,3 млрд. грн. у 2022 р., зростання відбулося на 2 млрд. грн.

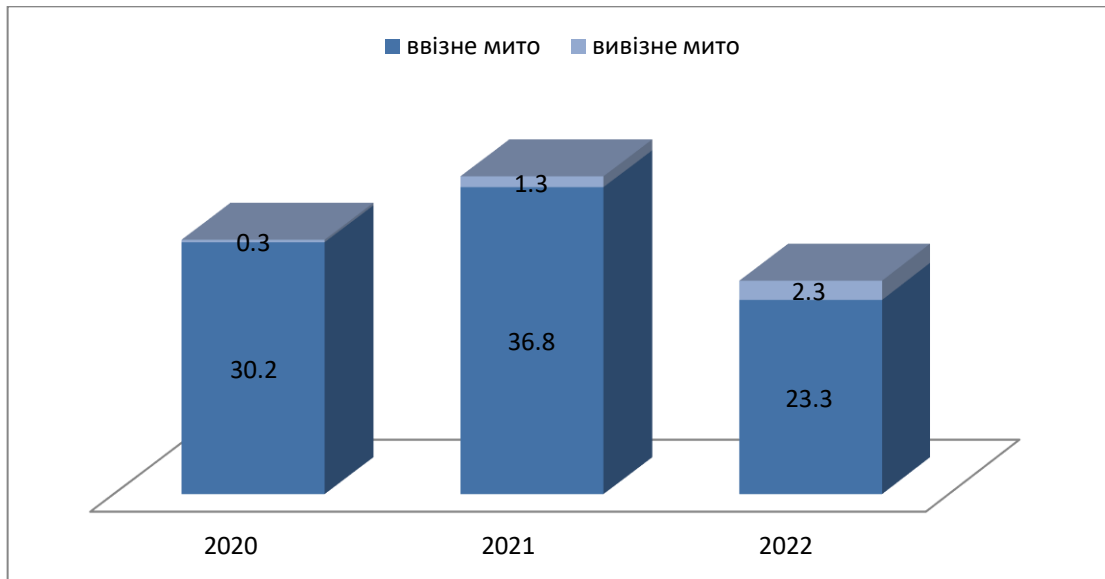

Рис. 2.4. Динаміка надходження мита до державного бюджету у 2020-2022 рр. (млрд. грн.)

Примітка. Складено автором за даними джерела [17]

Обсяг мобілізації коштів до державного бюджету від рентної плати у динаміці 2020-2022 років зріс на 30,8 млрд. грн. (з 54,5 млрд. грн. до 85,3 млрд. грн.). У 2022 році відбулися зміни до чинного законодавства щодо сплати рентної плати, зокрема «по рентній платі за користування надрами для видобування природного газу: запровадження диференційованих розмірів ставок; тимчасове визначення податкових зобов'язань виходячи із реалізованих обсягів газу природного, а не видобутих; зміна підходу до визначення фактичної ціни реалізації природного газу для розрахунку податкових зобов'язань» [40]. В результаті цих змін відбулося перевиконання плану надходжень на 20 %. Слід відмітити, що і для попередніх років було характерним перевиконання плану надходжень по рентній платі на 0,4 % та 10,3 % відповідно у 2020 та 2021 роках. Питома вага рентної плати у структурі податкових надходжень державного бюджету склала 8,9 %. У структурі цих надходжень найбільшу частку (90 %) становить рентна плата

за користування надрами.

2.2. Структура неподаткових надходжень у складі дохідної бази державного бюджету та її аналіз

Соціально-економічний розвиток держави в умовах ринкових перетворень потребує перегляду функцій та ролі держави, зміцнення її фінансової основи, удосконалення функціонування бюджетної системи. Вибравши курс на євроінтеграцію, Україна повинна дотримуватися світових стандартів відносно фінансового забезпечення діяльності держави, високого рівня економічної активності та укріплення соціальних пріоритетів, збалансованого розвитку країни відповідно до уставлених вимог.

Вітчизняна практика вказує на необхідність радикальних змін у державі, які б сприяли досягненню поставленої мети у збалансуванні соціально-економічного розвитку. Зазначені зміни пов'язані, насамперед, зі значним підвищенням ефективності і результативності при виконанні державою своїх функцій та конституційних зобов'язань. В умовах «взаємодії ринку і держави відповідної якості можна досягнути за умови наявності міцної, надійної фінансової бази, визначальну базу якої формують доходи бюджетів» [27, с. 22].

Проблеми, пов'язані із формуванням дохідної частини державного бюджету у всіх країнах на кожному етапі їх розвитку перебувають у центрі уваги органів управління різного рівня, вчених і практиків. На даний час немає жодної країни світу, де б не вирішувалися щоденно проблеми наповнення бюджетів різних рівнів. Проте, гострота цього питання у різних країн не однакова. Для України питання «формування та виконання дохідної частини державного і місцевих бюджетів, їх ефективне, раціональне і цілеспрямоване використання стоїть досить гостро» [34, с. 48].

Аналіз динаміки мобілізації доходів державного бюджету за останні три роки вказує на те, що провідним джерелом їх формування є податкові

надходження (більше 85 % у довоєнний період). Проте, за результатами виконання державного бюджету України у 2020-2022 рр. обсяги неподаткових надходжень зросли на 133,4 млрд. грн., що вказує на його вагоме джерело доходів бюджету.

У 2022 р. питома вага неподаткових надходженнях у структурі доходів державного бюджету становила 19,4 %. Динаміка, склад і структура неподаткових надходжень до державного бюджету подана у таблиці 2.2 і на рисунку 2.6.

Серед неподаткових надходжень державного бюджету найбільшими обсягами мобілізації характеризуються власні надходження бюджетних установ і доходи від власності і підприємницької діяльності. За аналізований період 2020-2022 рр. динаміка власних надходжень бюджетних установ зображає зростання з 68,9 млрд. грн. до 234,8 млрд. грн., зростання відбулося на 165,9 млрд. грн. Рівень виконання планових показників мобілізації власних надходжень бюджетних установ у 2020-2022 рр. характеризується виконання на рівні 90,5 % – 96,6 %. Питома вага власних надходжень бюджетних установ у 2022 р. становила 67,8 % усіх неподаткових надходжень державного бюджету.

Динаміка мобілізації доходів від власності і підприємницької діяльності в часовому періоді 2020 – 2022 роки скоротилася на 32 млрд. грн. (з 119,2 млрд. грн. до 65,5 млрд. грн.). Водночас, для даного виду неподаткових надходжень характерним є строкатість у виконанні плану надходжень по роках. Якщо у 2020 р. було перевиконання планових показників на рівні 100,2 %, то у наступні роки цей показник становив 89,8 % та 65,5 % відповідно. Найменшим обсягом мобілізації даного виду джерела надходжень відмітився 2021 рік – на рівні 56 млрд. грн., у 2022 році ці показники зросли до 87,2 млрд. грн. Найбільшою складовою цього виду доходів лишаються кошти, перераховані до бюджету Національним банком України.

Таблиця 2.2

**Динаміка показників виконання дохідної частини
Державного бюджету України за неподатковими надходженнями
у 2020-2022 рр.**

Показники	2020 р.			2021 р.			2022 р.			співвідношення 2022 р. до 2020 р.	
	план	факт	% вик-я	план	факт	% вик-я	план	факт	% вик-я	млрд. грн.	%
Доходи бюджету, всього, <i>в тому числі:</i>	1066,9	1076,0	100,8	1281,1	1296,8	101,2	1761,1	1787,4	101,5	711,4	166,1
Неподаткові надходження, <i>з них:</i>	227,3	212,9	93,7	195,6	175,3	89,6	406,3	346,3	85,2	133,4	162,6
Доходи від власності і підприємницької діяльності	118,9	119,2	100,2	62,3	56,0	89,8	133,1	87,2	65,5	-32	73,2
Адміністративні збори і платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	17,7	9,8	55,3	17,7	12,9	73,3	11,5	8,2	70,9	-1,6	83,7
Інші неподаткові надходження	14,5	15,0	103,4	18,2	17,9	98,7	18,7	16,1	86,4	10,1	107,3
Власні надходження бюджетних установ	76,2	68,9	90,5	97,3	88,4	90,8	243,0	234,8	96,6	165,9	340,8

Примітка. Складено автором за даними джерела [17]

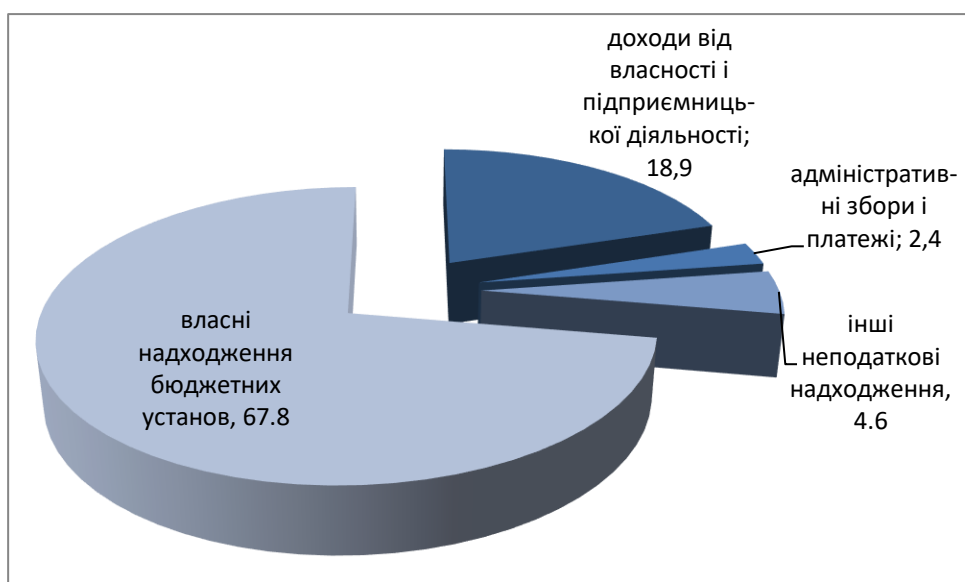

Рис. 2.5. Структура неподаткових надходжень Державного бюджету України у 2022 р.

Примітка. Складено автором за даними джерела [17]

Частка доходів від власності і підприємницької діяльності у структурі неподаткових надходжень державного бюджету у 2022 р. становили 18,9 %. Зауважимо, що доходи від власності і підприємницької діяльності та власні надходження бюджетних установ у структурі неподаткових надходжень займають більше 86 %.

Адміністративні збори і платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності та інші неподаткові надходження складають лише 7 % усіх неподаткових надходжень. Обсяги надходжень цих видів платежів є близькими за значеннями і складають у 2022 р. 8,2 млрд. грн. та 16,1 млрд. грн. відповідно.

Розглянемо детальніше динаміку мобілізації окремих видів неподаткових надходжень до Державного бюджету України у 2020-2022 рр. Динаміка доходів від власності і підприємницької діяльності по видах надходжень представлена у таблиці 2.3.

Динаміка мобілізації доходів від власності і підприємницької діяльності у період 2020-2022 рр. вказує на нестійкі надходження. Зокрема, у 2020 р.

сума доходів від власності і підприємницької діяльності становила 119,2 млрд. грн., у 2021 р. відбулося скорочення цих надходжень у два рази до 56 млрд. грн., а у 2022 р. відбулося черговий ріст даного показника до рівня 87,2 млрд. грн., або на 21,2 млрд. грн.

Таблиця 2.3

Динаміка надходження доходів від власності і підприємницької діяльності до Державного бюджету України у 2020-2022 рр. (млрд. грн.)

показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	приріст / скорочення
Доходи від власності і підприємницької діяльності, з них:	119,2	56,0	87,2	-32,0
частина чистого прибутку (доходу) державних підприємств та дивіденди на акції господарських товариств державної власності	70,7	28,5	46,9	-23,8
надходження від перевищення кошторисних доходів над видатками НБУ	42,7	24,4	18,8	-23,9
надходження від розміщення в установах банків тимчасово вільних бюджетних коштів	0,07	0,005	0,1	0,03
інші надходження	5,6	3,1	21,3	15,7

Примітка. Складено автором за даними джерела: [17]

Найбільшими за обсягами надходжень у групі доходи від власності і підприємницької діяльності, мобілізованих у період 2020-2022 рр. характеризується частина чистого прибутку державних підприємств та дивіденди на акції господарських товариств державної власності, частка яких складала 53,8 %. Питома вага надходжень від перевищень кошторисних доходів над видатками НБУ у 2022 році становила 21,5 %. Обсяг даного перевищення визначається щорічно на підставі кошторису НБУ. Динаміка абсолютних значень цього джерела надходжень також характеризується скороченням на 23,9 млрд. грн. (з 42,7 млрд. грн. у 2020 році до 18,8 млрд. грн. у 2022 році).

Незначну питому вагу у структурі доходів від власності і підприємницької діяльності займають надходження від розміщення в

установах банків тимчасово вільних бюджетних коштів, їх питома вага становить 0,1 %, а інших надходжень – 24,4 %.

Динаміку мобілізації адміністративних зборів та платежів, доходів від некомерційного і побічного продажу у період 2020-2022 рр. подано в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Динаміка мобілізації адміністративних зборів і платежів, доходів від некомерційного і побічного продажу до Державного бюджету України у 2020-2022 рр. (млрд. грн.)

показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	приріст / скорочення
Адміністративні збори і платежі, доходи від некомерційного і побічного продажу, з них:	9,8	12,9	8,2	-1,6
плата за надання адміністративних послуг	2,9	4,5	1,6	1,3
плата за ліцензії на провадження діяльності та проведення азартних ігор	–	–	1,2	–
судовий збір та надходження від звернення застави в дохід держави	3,4	3,9	2,8	-0,6
кошти, отримані за вчинення консульських дій	0,6	0,9	0,8	0,2
виконавчий збір	0,9	1,3	0,9	–
надходження від орендної плати за користування цілісним майновим комплексом та іншим державним майном	1,3	1,6	0,6	0,7
єдиний збір, який справляється в пунктах пропуску через державний кордон України	0,3	0,4	0,6	0,3
портовий (адміністративний) збір	0,2	0,2	0,2	–
інші адміністративні збори і платежі	0,1	0,1	0,1	–
плата за виконання митних формальностей	0,05	0,06	0,07	0,02

Примітка. Складено автором за даними джерела: [17]

Адміністративні збори і платежі, доходи від некомерційного і побічного продажу становлять 2,4 % усіх неподаткових надходжень до Державного бюджету України. Динаміка надходжень цієї групи платежів вказує на їх скорочення з 9,8 млрд. грн. у 2020 р. до 8,2 млрд. грн. у 2022 р.,

або на 1,6 млрд. грн. У складі даних платежів вагоме місце за обсягами надходжень займає судовий збір, показники якого за аналізований період скоротилися на 0,6 млрд. грн. Плата за надання адміністративних послуг складає 1,6 млрд. грн., а питома вага 19,5 %. У 2022 році запроваджено плату за ліцензії на здійснення діяльності у сфері азартних ігор, яка становила 1,2 млрд. грн., або 14,6 % доходів даної групи.

Динаміку інших неподаткових надходжень у складі доходів державного бюджету у 2020-2022 рр. подано у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Динаміка мобілізації інших неподаткових надходжень до Державного бюджету України у 2020-2022 рр. (млрд. грн.)

показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	приріст / скорочення
Інші неподаткові надходження, з них:	15,0	17,9	16,1	1,1
надходження коштів від реалізації конфіскованого майна за рішенням суду	0,3	0,05	0,2	-0,1
інші надходження	3,3	3,1	4,3	-1,0
доходи від операцій з кредитування та надання гарантій	1,7	1,3	1,7	–
збір на соціально-економічну компенсацію ризику населення, яке проживає на території зони спостереження	0,1	1,0	1,3	1,2
збори на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій	9,5	12,4	8,6	-0,9

Примітка. Складено автором за даними джерела: [17]

Інші неподаткові надходження у динаміці 2020-2022 рр. характеризуються поступовим зростанням обсягів мобілізації платежів з 15 млрд. грн. до 16,1 млрд. грн. або на 1,1 млрд. грн. Частка інших неподаткових надходжень в структурі усіх неподаткових надходжень державного бюджету складає 4,6 % у 2022 р.

Серед інших неподаткових надходжень вагоме місце займають збори на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій, динаміка мобілізації яких не є стійкою та

коливається у період 2020-2022 р. У 2020 р. їх обсяг склав 9,5 млрд. грн., у 2021 р. відбулося їх зростання до 12,4 млрд. грн., а у 2022 р. даний показник знову скоротився до 8,6 млрд. грн. У складі зазначених зборів суттєво вирізняються сплата збору з послуг стільникового зв'язку та з торгівлі ювелірними виробами з золота, платини і дорогоцінного каміння. Частка зборів на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій у структурі інших неподаткових надходжень складає 56,8 %.

Динаміка власних надходжень бюджетних установ у період 2020-2022 рр. представлена у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

**Динаміка мобілізації власних надходжень бюджетних установ до
Державного бюджету України у 2020-2022 рр. (млрд. грн.)**

показники	2020 р.	2021р.	2022 р.	приріст / скорочення
Власні надходження бюджетних установ, з них:	68,9	88,4	234,8	165,9
надходження від плати за послуги, що надаються бюджетними установами	31,6	37,1	32,7	1,1
інші джерела власних надходжень бюджетних установ	37,3	51,3	202,1	164,8

Примітка. Складено автором за даними джерела: [17]

Динаміка власних надходжень бюджетних установ у період 2020-2022 рр. характеризується показниками зростання з 68,9 млрд. грн. до 234,8 млрд. грн., або на 165,9 млрд. грн. Питома вага власних надходжень бюджетних установ у структурі неподаткових надходжень складає 67,8 % у 2022 р.

Найбільшу частку у структурі власних надходжень бюджетних установ займають надходження від інших джерел власних надходжень бюджетних установ, їх частка у 2022 році становила 86,1 %, або 202,1 млрд. грн.

Мобілізація надходжень від плати за послуги, що надаються бюджетними установами характеризує їх як зростаючі показники в динаміці

2020-2022 років, їх ріст склав 1,1 млрд. грн. (з 31,6 млрд. грн. до 32,7 млрд. грн.). Питома вага цього показника у структурі усіх власних надходжень бюджетних установ становить 13,9 %.

2.3. Особливості надходжень від операцій з капіталом та міжбюджетних трансфертів

Доходи від операцій з капіталом, надходження до цільових фондів та міжбюджетні трансферти виступають поряд із податковими і неподатковими надходженнями джерелами формування доходів державного бюджету. Відповідно до Бюджетного кодексу України до доходів від операцій з капіталом відносять (див. рис. 2.6): «надходження від продажу землі та нематеріальних активів; надходження коштів від реалізації безгосподарного майна, скарбів; надходження коштів від Державного фонду дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння; надходження від реалізації матеріальних цінностей державного резерву; інші надходження, визначені законодавством» [6]. Надходження до цільових фондів формують спеціальний фонд державного бюджету та включають: «платежі до фонду соціального захисту інвалідів та надходження до цільового фонду для забезпечення безпеки і оборони держави» [6] (див. рис. 2.7).

Міжбюджетні (офіційні) трансферти – це кошти, «одержані від інших органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших держав або міжнародних організацій на безоплатній та безповоротній основі» [6]. Офіційні трансферти державного бюджету представлені коштами від органів державного управління, зокрема вони включають: кошти, що надходять до державного бюджету з інших бюджетів.

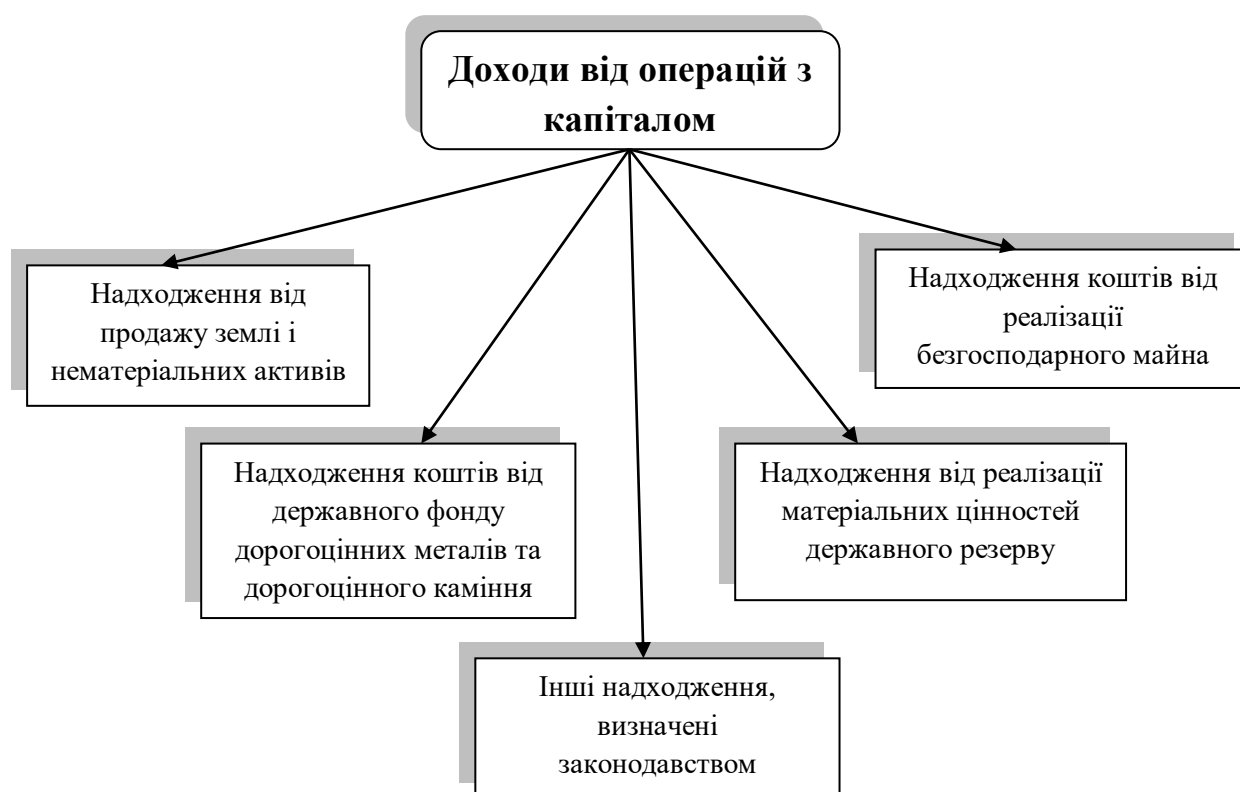

Рис. 2.6. Склад доходів від операцій з капіталом Державного бюджету України [6]

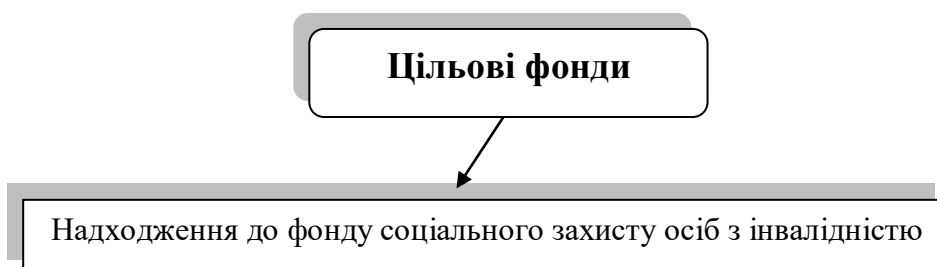

Рис. 2.7. Складові цільових фондів спеціального фонду Державного бюджету України [6]

Також до складу офіційних трансфертів відносять кошти від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ, які включають кошти, отримані від секретаріату ООН, НАТО, ЄС, ОБСЄ або іншої міжнародної організації за участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки; гранти (дарунки), що надійшли до бюджетів усіх рівнів.

Розглянемо кожен із джерел доходів державного бюджету у динаміці 2020-2022 рр. (див. табл. 2.7), а на рис. 2.8 зображено структуру доходів від операцій з капіталом у 2022 р.

Таблиця 2.7

**Динаміка мобілізації доходів від операцій з капіталом до
Державного бюджету України у 2020-2022 рр. (млн. грн.)**

показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	приріст / скорочення
Доходи від операцій з капіталом, з них:	79,4	328,7	610,9	531,5
Надходження від продажу основного капіталу	38,5	49,3	133,6	95,1
Надходження від реалізації державних запасів товарів	2,4	250,3	461,0	458,6
Надходження від продажу землі і нематеріальних активів, зокрема:	38,4	29,0	16,3	-22,1
<i>Питома вага доходів від операцій з капіталом у структурі доходів бюджету, %</i>	7,4	25,3	34,2	26,8

Примітка. Складено автором за даними джерела [17]

Динаміка мобілізації доходів від операцій з капіталом до Державного бюджету України у 2020-2022 рр. вказує на суттєве зростання показників. Так, якщо у 2020 р. даний показник становив 79,4 млн. грн., то у 2021 – 2022 рр. – даний показник зріс до 328,7 млн. грн. та 610,9 млн. грн. відповідно. Ріст показників 2021 року проти 2020 року становив 249,3 млн. грн. У 2022 році відбулося чергове зростання цих надходжень, зокрема ріст показника доходів від операцій з капіталом у доходах державного бюджету становив 282,2 млн. грн. Питома вага доходів від операцій з капіталом у структурі доходів державного бюджету у 2022 р. становила 34,2 %.

Найбільшу частку у структурі доходів від операцій з капіталом займають надходження від реалізації державних запасів товарів, які у 2022 р. становили 75,5 % (див. рис. 2.9).

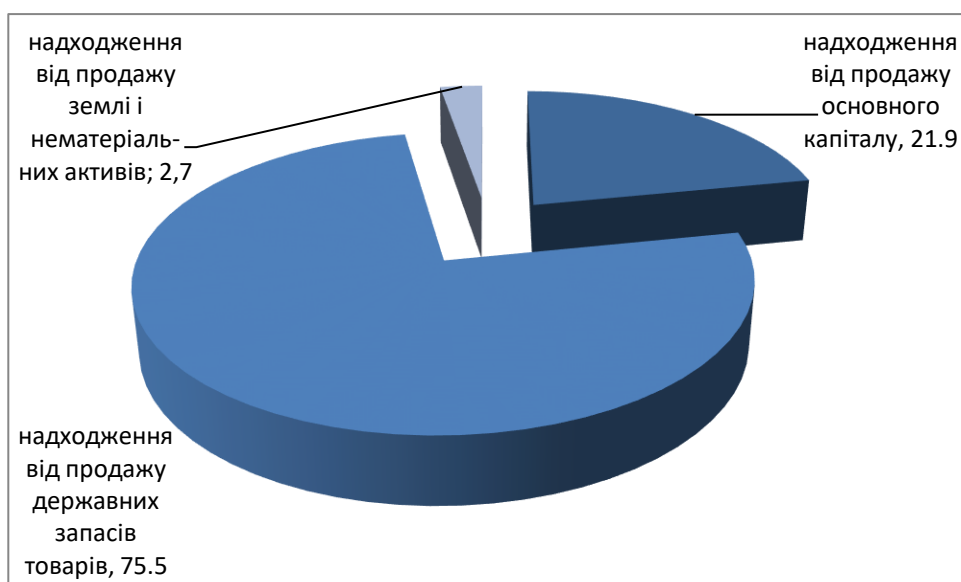

Рис. 2.8. Структура доходів від операцій з капіталом у доходах Державного бюджету України у 2022 р.

Примітка. Складено автором за даними джерела [17]

У складі цих надходжень враховані кошти, що надійшли від продажу матеріальних цінностей державного резерву та від реалізації залишених без використання матеріальних цінностей мобілізаційного резерву. Перші складові є основним джерелом цих надходжень, тоді як інші, як правило, представляють собою невеликі суми, залежно від результатів виконання державного бюджету у 2022 році. З метою забезпечення потреб України в особливий період, зокрема надання державної підтримки окремим галузям економіки, гуманітарної допомоги та здійснення необхідних робіт під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, утворено державний матеріальний резерв.

До складу державного матеріального резерву включаються наступні резерви:

1. *Мобілізаційний резерв:* Запаси матеріально-технічних та сировинних ресурсів призначені для швидкого розгортання виробництва військової та іншої промислової продукції в особливий період, а також для надання медичної допомоги.

2. *Стратегічний резерв*: Включає в себе запаси сировинних, матеріально-технічних і продовольчих ресурсів.

3. *Резерв надзвичайних ситуацій*: Містить матеріально-технічні ресурси, необхідні для проведення першочергових робіт під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

Фінансування утримання та розвитку системи державного матеріального резерву, а також проведення операцій з його матеріальними цінностями забезпечується за рахунок наступних джерел:

1. Державний бюджет України.
2. Кошти, одержані від реалізації матеріальних цінностей державного матеріального резерву.
3. Допоміжна фінансово-господарська діяльність підприємств системи матеріального резерву.
4. Кошти, отримані через застосування фінансових санкцій.

Державний матеріальний резерв залишається непорушним і може бути використаний лише за ухваленням Кабінету Міністрів України. Видача матеріальних цінностей з цього резерву, як правило, проводиться для передоплати за фіксованими цінами. З метою забезпечення державних потреб у виробництві, науці, соціально-культурних та інших сферах, що фінансуються з державного бюджету, Міністерство фінансів формує Державний фонд дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння України. Цей фонд включає в себе наступні категорії цінностей:

1. Державний запас дорогоцінних металів.
2. Державний запас дорогоцінного каміння.
3. Оперативний резерв золота.
4. Історичний фонд дорогоцінних металів і каміння, які мають історичну, музейну, наукову, художню або іншу культурну цінність, а також унікальних золотих і платинових самородків.

У випадку, коли Державні запаси дорогоцінних металів і каміння служать для задоволення поточних потреб національної економіки,

оперативний резерв золота призначений для використання у невідкладних ситуаціях, що виникають у національній економіці. Щодо історичного фонду дорогоцінних металів і каміння, його використання відбувається виключно за рішенням Кабінету Міністрів України і спрямоване на експозиційні та наукові дослідження.

Динаміка надходження доходів від реалізації державних запасів товарів у період 2020-2022 рр. вказує на зростання надходжень на 458,6 млн. грн. (з 2,4 млн. грн. до 461 млн. грн.).

Наступним вагомим джерелом у складі доходів від операцій з капіталом є надходження від продажу основного капіталу, частка цього джерела становить 21,9 % у структурі доходів від операцій з капіталом загалом. Динаміка абсолютних значень демонструє зростання на 95,1 млн. грн. за період 2020-2022 років (з 38,5 млн. грн. до 133,6 млн. грн.).

До складу «надходжень від продажу основного капіталу відносять: надходження коштів від реалізації майна, конфіскованого за рішенням суду, та іншого майна, що переходить у власність держави, зараховується до державного бюджету. Основними видами майна у разі настання зазначених умов є: майно, конфісковане за рішенням суду; транспортні засоби та інші види майна, що зберігаються під митним контролем; товари з обмеженим терміном зберігання, вилучені правоохоронними органами або затримані митними органами; майно, визнане безхазяйним; предмети, знахідки, товари та цінності, залишені у готелі, транспорті, театрах, інших громадських місцях і не затребувані власником у визначені законом терміни; майно, подароване державі власником; не вручені поштові відправлення, грошові перекази після закінчення термінів зберігання підприємствами зв'язку; валютні цінності, що пересилаються в міжнародних поштових відправленнях з порушенням нормативних актів та норм законодавства» [6].

Питома вага надходжень від продажу землі і нематеріальних активів становить 2,7 %. Обсяги надходження цих платежів становлять 16,3 млн. грн. у 2022 році з тенденцією до зростання.

Розглянемо динаміку мобілізації коштів до цільових фондів у складі доходів спеціального фонду державного бюджету у період 2020-2022 рр. та коштів, які надходять до державного бюджету від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій (див. табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Динаміка надходжень до цільових фондів та надходження коштів від урядів зарубіжних країн і міжнародних організацій у складі доходів Державного бюджету України у 2020-2022 рр. (млн. грн.)

показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	приріст / скорочення
Всього доходів, млн. грн. <i>в тому числі:</i>	1076016,7	1296852,9	1787395,6	711378,9
Цільові фонди	187,1	209,4	136,2	-50,9
<i>Питома вага надходжень до цільових фондів у структурі доходів державного бюджету, %</i>	0,02	0,02	0,007	-0,013
Кошти від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій, з них:	1029,6	1289,8	481090,7	480061,1
кошти, отримані від секретаріату ООН, НАТО, ЄС, ОБСЄ	678,9	701,6	432,3	-246,6
надходження в рамках програм допомоги ЄС	350,7	159,6	24387,9	24037,2
гранти (дарунки), що надійшли до бюджетів усіх рівнів	–	–	456270,5	–
<i>Питома вага надходження коштів допомоги від міжнародних партнерів у структурі доходів державного бюджету, %</i>	0,09	0,09	26,9	26,9

Примітка. Складено автором за даними джерела [17]

Надходження до цільових фондів спеціального фонду державного бюджету складає незначну питому вагу у структурі його доходів – 0,02 % ц 2020-2021 роках та 0,007 % у 2022 році. Динаміка абсолютних показників мобілізації надходжень до цільових фондів у період 2020-2022 рр. характеризується скороченням з 187,1 млн. грн. до 136,2 млн. грн., або на 50,9 млн. грн. До складу надходжень до цільових фондів відносять надходження до Фонду соціального захисту інвалідів.

Динаміка надходження коштів від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій у період 2020-2022 рр. вказує на стрімке зростання показників у 2022 році з початком збройної агресії росії. Так, у 2020 році обсяг поступлень цих коштів становив 1029,6 млн. грн., у 2021 році – 1289,8 млн. грн., то у 2022 році – 481090,7 млн. грн., ріст склав 480061,1 млн. грн. Якщо у 2020-2021 роках більше 70 % склали кошти, отримані від секретаріату ООН, НАТО, ЄС та інших організацій, то у 2022 році основу цих надходжень становили гранти від іноземних країн як допомога у вирішенні питань, пов'язаних із боротьбою з наслідками війни в Україні. Таким чином, у 2022 році державний бюджет був на 27 % сформований за рахунок коштів від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій.

Ще одним джерелом наповнення державного бюджету є офіційні трансферти (див. табл. 2.9).

Таблиця 2.9

**Динаміка надходження коштів від органів державного управління
до Державного бюджету України у 2020-2022 рр. (млрд. грн.)**

показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	приріст / скорочення
Кошти, що надходять з інших бюджетів, з них:	10,6	12,6	9,4	-1,2
– кошти, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів / реверсна дотація	8,8	10,4	1,5	-7,3
– субвенції з місцевих бюджетів державному бюджету на виконання програм соціально-економічного і культурного розвитку регіонів	1,9	2,2	7,8	5,9
– субвенція з місцевого бюджету державному бюджету на фінансування діяльності військових адміністрацій	–	–	0,1	–
– субвенція з місцевого бюджету державному бюджету на перерахування коштів в умовах воєнного стану, або для здійснення загальної мобілізації	–	–	0,008	–
<i>Питома вага офіційних трансфертів у структурі доходів державного бюджету, %</i>	<i>0,9</i>	<i>1,0</i>	<i>0,5</i>	<i>-0,4</i>

Примітка. Складено автором за даними джерела [17]

Офіційні трансферти – це форма перерозподілу частки коштів, які мобілізовані у доходах бюджетів. Бюджетне регулювання в Україні здійснюється в основному, за допомогою системи трансфертних платежів, зокрема дотацій і субвенцій. Так, до складу офіційних трансфертів у складі доходів державного бюджету входять трансфертні платежі від органів державного управління, зокрема: кошти, що надходять до державного бюджету з інших бюджетів, які починаючи з 2015 р. в офіційних документах мають назву – реверсна дотація, та субвенції з місцевих бюджетів державному бюджету на виконання програм соціально-економічного і культурного розвитку регіонів.

Динаміка мобілізації коштів від органів державного управління до державного бюджету у період 2020-2022 рр. вказує на тенденцію щодо їх поступового скорочення з 10,6 млрд. грн. до 9,4 млрд. грн., або на 1,2 млрд. грн. Питома вага трансфертних платежів у структурі доходів державного бюджету становить в межах 0,5 % – 1,0 %.

У складі офіційних трансфертів провідне місце у 2020-2021 роках займали кошти, що надходять із місцевих бюджетів у вигляді реверсної дотації, їх питома вага у структурі офіційних трансфертів становить більше 65 %, а 35 % складала субвенція з місцевих бюджетів на виконання програм соціально-економічного і культурного розвитку регіонів. У 2022 році ситуація змінилася з початком російсько-української війни, а саме значно зросли обсяги коштів на соціально-економічний розвиток регіонів (на 5,6 млрд. грн. до рівня 7,8 млрд. грн.), що пов'язані зі відбудовою інфраструктури України, пошкодженої внаслідок агресії росії. Також запроваджено дві нові субвенції з місцевих бюджетів до державного бюджету: на фінансування діяльності військових адміністрацій та на перерахування коштів на здійснення мобілізації населення. Обсяг фінансування цих субвенцій склав 109,3 млн. грн. та 7,9 млн. грн. відповідно.

Висновок до розділу 2

На основі проведеного аналізу вітчизняної практики мобілізації доходів Державного бюджету України нами зроблено наступні висновки:

1. За аналізований період 2020-2022 рр. доходи державного бюджету характеризуються стійкою тенденцією до зростання. Зокрема, у 2020 р. вони становили 1076 млрд. грн., а у 2022 р. – 1787,4 млрд. грн., зростання відбулося на 711,4 млрд. грн.

У складі доходів Державного бюджету України податкові надходження складають основну частку доходів бюджету від 85 % у 2021 році до 51 % у 2022 року. Серед податкових надходжень найбільшими за обсягами надходжень до бюджету є податок на додану вартість, який у структурі податкових надходжень 2022 р. з урахуванням його бюджетного відшкодування склав 49,2 %, ПДФО – 15,6 %, податок на прибуток підприємств – 12,3 % та акцизний податок – 10,8 %, що є, по суті, бюджетоформуючими податками у складі податкової системи держави. Частка цих чотирьох податків у структурі податкових надходжень державного бюджету складає 88 %.

2. Неподаткові надходження державного бюджету у 2022 р. склали 19,4 % усіх доходів бюджету. За період 2020-2022 рр. ці надходження зросли з 212,9 млрд. грн. до 346,3 млрд. грн., або на 133,4 млрд. грн.

3. Динаміка доходів від операцій з капіталом у часовому періоді 2020-2022 рр. має тенденцію до росту обсягів надходжень. Так, якщо у 2020 р. надходження цього джерела доходів становили 79,4 млн. грн., у 2022 р. – відбулося їх зростання до 610,9 млн. грн., або на 531,5 млрд. грн.

Ще одним видом доходів державного бюджету є кошти від органів державного управління, обсяги надходжень яких у 2020 р. становили 10,6 млрд. грн., а у 2022 р. скоротилися до 9,4 млрд. грн.

Надходження до цільових фондів державного бюджету за аналізований період також характеризуються спадаючими показниками з 187,1 млн. грн.

до 136,2 млн. грн. До складу надходжень до цільових фондів відносять надходження до Фонду соціального захисту інвалідів.

Вагомим джерелом наповнення доходів державного бюджету в останні роки є кошти, отримані від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій. Динаміка надходження коштів від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій у період 2020-2022 рр. вказує на стрімке зростання показників у 2022 році з початком збройної агресії росії. Так, у 2020 році обсяг поступлень цих коштів становив 1029,6 млн. грн., у 2021 році – 1289,8 млн. грн., то у 2022 році – 481090,7 млн. грн., ріст склав 480061,1 млн. грн. Якщо у 2020-2021 роках більше 70 % складали кошти, отримані від секретаріату ООН, НАТО, ЄС та інших організацій, то у 2022 році основу цих надходжень становили гранти від іноземних країн як допомога у вирішенні питань, пов'язаних із боротьбою з наслідками війни в Україні.

Таким чином, у 2022 році державний бюджет був на 27 % сформований за рахунок коштів від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій.

РОЗДІЛ 3.

РЕЗЕРВИ ЗРОСТАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ КРАЇНИ

Повномасштабне російське вторгнення на територію України стало вагомим чинником руйнування країни та чинником негативного впливу на реалізацію фіскальної політики та політики формування доходів державного бюджету. Одним з найбільш дестабілізуючих результатів війни для вітчизняного суспільства є «безпрецедентна міграція населення за кордон (7 млн. українських біженців перебувають у Європі, майже 4 млн. з них отримали тимчасовий захист)» [13]. Іншими вагомими проявами війни є:

- ріст рівня безробіття;
- руйнування фінансових взаємовідносин між економічними агентами;
- пошкодження та збій у роботі інфраструктури, виробничих потужностей господарюючих суб'єктів;
- замороження інвестиційних проектів;
- скорочення фінансових ресурсів, втрата товарних запасів і обігових коштів суб'єктів підприємництва;
- трансформація логістичних маршрутів та ріст цін на транспортні перевезення тощо.

Війна та запровадження воєнного стану на території України з 24 лютого 2022 р. посилюють актуальність завдання вдосконалення системи державних фінансів, підвищення ефективності алокації, перерозподілу та використання фінансових ресурсів. Податкова політика змушена адаптуватись до умов господарювання економічних суб'єктів. Держава на початковому етапі повномасштабної війни запровадила низку фіскальних стимулів з метою підтримки економіки та споживання. У таблиці 3.1 подано основні зміни у формуванні доходів державного бюджету, внесені до законодавства з початку війни.

Таблиця 3.1.

**Основні зміни чинного законодавства з питань формування
доходів Державного бюджету України з початком війни 2022 року [55]**

№ п/п	основні зміни:
1.	– знижено ставку податку на додану вартість (ПДВ) до 7 % для такої категорії товарів, як пальне (бензин, скраплений газ, інші нафтопродукти);
2.	– скасовано сплату акцизу з пального;
3.	– надано можливості фізичним особам – платникам єдиного податку I та II групи не сплачувати податок до бюджету;
4.	– розширено обсяг річного доходу для III групи платників єдиного податку до 10 млрд. грн.;
5.	– відсоткову ставку встановлено для таких платників у розмірі 2 % з обороту;
6.	– надано право не сплачувати податок на землю в районах, де ведуться бойові дії;
7.	– обмежено право контролюючих органів здійснювати перевірки тощо.

Окрім того, з 1 квітня 2022 року запроваджено пільги для митного ввезення товарів на територію України платниками єдиного податку, зокрема щодо звільнення від оподаткування ПДВ, митом, акцизним податком транспортних засобів. Однак, продовження війни на невизначений період, значне зростання дефіциту бюджету червні обумовили ріст фіскального значення податків і зборів шляхом скасування з 1 липня пільгового оподаткування транспортних засобів та знову повернуто повноцінне оподаткування імпорту товарів і продукції. Такі заходи дозволили наростити надходження до державного бюджету. Зокрема, обсяг надходжень ПДВ з ввезених на територію України товарів зріс на 8,3 млрд. грн., значно зросли надходження мита – до рівня 1,9 млрд. грн.

В сучасних умовах воєнного стану в Україні все більше у професійних і наукових колах активізуються дискусії щодо пошуку резервних джерел бюджетних надходжень в частині забезпечення відповідного рівня бюджетної стійкості та фінансування критично важливих видатків. Під можливими сценаріями розглядається часткове або повне повернення

акцизного податку на пальне, а також підвищення ставок непрямих податків, збільшення ставки військового збору тощо.

У 2015 р. Україна провела сукупність заходів в межах компенсаторної податкової політики, яка передбачала ріст податкових ставок та паралельне розширення бази оподаткування. При погодженні з міжнародними фінансовими організаціями в Україні було запроваджено тимчасовий імпорتنний збір. Така практика частково і при певній трансформації може бути використана при прогнозуванні і плануванні державного бюджету на наступний рік в частині отримання додаткових резервних бюджетних надходжень. Окремі ініціативи з даного питання вже обговорюються публічними фінансовими інституціями.

Основними пріоритетами державного бюджету визначено підвищення рівня обороноздатності держави та забезпечення стабільності в суспільстві, що, водночас, потребує нарощення дохідної частини державного бюджету. При цьому фінансування національної оборони і безпеки повинно здійснюватись за рахунок податкових платежів. Водночас, система оподаткування є одним з важливих державних інструментів у забезпеченні соціально-економічного розвитку країни, тому надмірне податкове навантаження може спричинити скорочення економічної активності суб'єктів господарювання та зростання тіньового сегменту вітчизняної економіки.

Збільшилися джерела фінансового забезпечення ЗСУ в умовах воєнного стану, передусім, це стосується волонтерських фондів і різноманітних платформ. Зросла участь бізнесових структур і громадян країни, українських діаспор з інших країн у фінансуванні програм з мілітаризації ЗСУ, навчання військових, розмінування територій, гуманітарної допомоги військовим тощо. Тільки найбільшими п'ятьма фондами було зібрано та витрачено на військові цілі понад 10 млрд. грн. Окрім того, на спеціальний рахунок НБУ надійшло більше 20 млрд. грн. для підтримки ЗСУ, що є безпрецедентною цифрою в умовах зниження рівня доходів та ділової активності СПД. Ці факти є підтвердженням того, що

фінансові ресурси бізнесу і громадян спрямовуються на оборонні цілі, відтак, підвищення податкового навантаження і формування нових додаткових дохідних джерел бюджету можуть сприяти ефекту заміщення, при якому знизиться рівень позабюджетної підтримки ЗСУ. Потрібно також брати до уваги необхідність забезпечення надійного податкового підґрунтя щодо економічного відновлення України у післявоєнний період.

Зміни, внесені до податкової політики, можуть бути результативними після відповідного часового інтервалу. Системні заходи з удосконалення податкових реформ та діяльності податкової служби у Хорватії стали результативними лише після закінчення п'ятирічного військового конфлікту у 1995 р. В цій країні під час війни «податкове навантаження не збільшилося, а пов'язані з війною видатки бюджету профінансовано за рахунок скорочення інших видатків» [14].

Сьогодні актуальною є систематизація даних про зміни показника податкового навантаження в умовах наростаючих військових конфліктів. Воєнний стан потребує вдосконалення методів фінансування, які обумовлюють зниження ефективності в системі державного фінансового регулювання економічного розвитку країни. Нині «важко однозначно стверджувати, який з методів фінансування військових витрат є найбільш ефективним – друк грошей, підвищення податків чи запозичення у населення» [19].

«США фінансували за рахунок податків лише близько 10 % видатків бюджету під час Громадянської війни, решту 90 % за рахунок емісії та боргового фінансування. У період I Світової війни вже 24 % видатків фінансувались за рахунок податків, а частка сеньйоражу та боргового фінансування знизилась до 76 %; в умовах II Світової війни 41 % видатків профінансовано за рахунок податків, а 59 % – за рахунок емісії та державних запозичень» [20]. Інші військові операції, зокрема у Іраку, Кореї, Афганістані фінансувались, в основному, за рахунок податкових надходжень, емісія коштів при цьому не застосовувалась, однак, державні запозичення

виступали важливим джерелом наповнення державного бюджету. Відтак, загальний тренд щодо фінансування країни в умовах війни є зрозумілим: емісія має доволі обмежений спектр дії і є виключно екстраординарним джерелом фінансування державного бюджету в умовах обмеженого доступу країни до фінансових ресурсів на ринку боргового капіталу та недостатньої податкової спроможності держави.

В окремих випадках підвищення ставок податків є найбільш економічно обґрунтованим інструментом фінансового забезпечення військових витрат. При цьому, нарощення ставок податків і зборів або розширення бази оподаткування може мати суттєвий суспільний резонанс в частині дестимулювання ринку праці, збільшення витрат на адміністрування податкових платежів. Вагомою є підтримка населенням спроб державних інституцій підвищити ставки податків і зборів як основного джерела фінансування військових цілей. Прикладом використання таких заходів є США, де «близько 81 % населення країни підтримали рішення президента Трумена допомогти Південній Кореї, що надало можливість фінансувати Корейську війну за рахунок збільшення податкових надходжень від підвищеного рівня оподаткування прибутку, капіталу, предметів розкоші» [24].

Підходи до підвищення результативності механізмів формування державного бюджету в умовах війни повинні базуватися на злагодженій взаємодії бюджетно-податкових і монетарних інструментів, таких як: зміна податкових платежів, напрямів фінансування видатків державного бюджету, державні запозичення та сеньйораж.

З початком повномасштабної війни в Україні суттєвих змін зазнала інституційна архітектура у сфері податкової політики держави. Роль податкових надходжень як найбільш важливого джерела формування дохідної частини Державного бюджету України скоротилися, а грантів від урядів іноземних країн та міжнародних фінансових інституцій – суттєво зросла. Динаміка мобілізації податкових надходжень до державного

бюджету, грантів та емісії коштів (прямого викупу НБУ військових облігацій) як одного з джерел фінансового забезпечення державного бюджету з лютого по серпень 2022 р. вказує на стійку тенденцію до нарощення обсягів міжнародних грантів, вони зросли у 30 разів і на 29,3 млрд. грн. перевищивши показник податкових надходжень (дані станом на серпень 2022 року).

Сучасна бюджетна політика, що є невід'ємною складовою державної фінансової політики, має за мету фінансування пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку країни та підтримку розширеного відтворення суспільства [25]. Аналіз структури видатків Державного бюджету України за період від лютого по серпень 2022 року показав, що найбільший відсоток витрат припадає на оплату праці з урахуванням нарахувань - 34,3% від загального обсягу видатків бюджету під час війни. Це сприяє позитивному впливу на формування доходів бюджету за рахунок збільшення податкових надходжень від податку на доходи фізичних осіб. Зростання частки цих видатків в структурі бюджету переважно обумовлене збільшенням грошового утримання військовослужбовців та чисельності мобілізованих військовослужбовців.

Для створення сприятливих умов для економічного зростання, держава повинна використовувати фіскальний регуляторний механізм, зокрема, «шляхом зниження окремих податків та надання цільових податкових стимулів, які мають тимчасовий характер» [26].

Загальні підходи до податкової політики, які здійснюють вплив на наповнення державного бюджету у період воєнного стану, повинні включати підтримку реального сектора економіки шляхом:

- звільнення від сплати податків певних галузей економіки;
- застосуванню податкових кредитів з метою збереження робочих місць;
- використання податкових відрахувань;

- забезпечення покриття витрат на сплату відсотків по користуванню кредитними ресурсами;
- забезпечення підтримки з використання гарантійних механізмів;
- надання субсидій окремим підприємствам, які виготовляють товари, продукцію військового спрямування;
- забезпечення надання податкових кредитів на суму заборгованості;
- надання дозволу на відстрочення або розстрочення податкових зобов'язань, зокрема по сплаті ПДВ;
- скасування штрафних санкцій за порушення чинного податкового законодавства для окремих галузей і видів діяльності;
- надання податкових кредитів по певних витратах;
- відтермінування строків сплати наявного податкового боргу;
- дозвіл на компенсацію частини щомісячних витрат на виплату заробітної плати;
- звільнення юридичних і фізичних осіб від сплати податку на майно;
- призупинення процедур зі стягнення податкового боргу.

Необхідним елементом комплексу фіскальних заходів у рамках бюджетно-податкової політики під час воєнного конфлікту повинні бути ініціативи фінансової підтримки сектору малого та середнього бізнесу. Це включає урядові гранти для виплати заробітної плати працівникам, надання субсидій при умові найму нового персоналу, компенсацію відсотків за раніше отримані кредити, гарантії держави для кредитів, фінансову допомогу самозайнятим особам, гранти на покриття витрат з лізингу та оренди, тимчасовий заборонений податкового контролю, виплати при значному зниженні обігу від продажу товарів, робіт і послуг, а також компенсації для запобігання банкрутства.

Ефективний фінансовий механізм підтримки громадян, які стикаються з негативними наслідками війни, відіграє значущу роль у пом'якшенні впливу воєнних подій на населення. Бюджетна підтримка населення має важливе значення для нейтралізації наслідків військових дій і, отже, повинна

відображатися у змінах дохідних та видаткових параметрах бюджету країни. Серед можливих дискреційних заходів можна виокремити такі, як: виплати для окремих категорій населення; допомога по безробіттю, догляду за дітьми та пенсіонерами; прямі грошові виплати громадянам, зокрема тим, хто втратив роботу під час війни, та одноразова допомога; компенсація найманим працівникам за скорочений робочий час; тимчасова допомога для покриття витрат на проживання; споживчі картки для окремих категорій населення; витрати на перепідготовку. Ці заходи спрямовані на забезпечення фінансової стабільності та підтримки тих, хто постраждав внаслідок воєнних подій. Результати сучасних наукових досліджень свідчать, що «військові конфлікти не сприяють збільшенню фіскальної спроможності держави в країнах, що розвиваються» [28].

Навіть у звіті про великий негативний вплив військового конфлікту на економічну діяльність та систему оподаткування, важливо впроваджувати принципи оподаткування, що сприяють подальшій реконструкції країни після війни та зростанню її економічного потенціалу. Такі принципи повинні покращувати ефективність формування та виконання доходної частини бюджетів на всіх рівнях уряду.

Під час формування доходної частини державних та місцевих бюджетів важливим є збільшення прозорості бюджетної системи та реалізація нових ефективних заходів для підвищення фіскальної стійкості на всіх рівнях оподаткування. Зберігаючи фіскальну дисципліну на необхідному рівні, необхідному для забезпечення стабільності бюджету протягом тривалого періоду, важливо також підсилити регулюючу роль оподаткування.

При розробці доходів бюджету країни в умовах війни, слід приділяти увагу забезпеченню прийняттого рівня фіскальної стійкості нації. Це передбачає важливість виконання специфічних фіскальних норм та обмежень, що стосуються відношення дефіциту Державного бюджету України та державного боргу до ВВП країни. Такий підхід дозволяє уникнути дестабілізації економічного розвитку.

В умовах військових дій, фіскальна політика на всіх рівнях бюджетної системи набуває нових пріоритетів у короткостроковій перспективі. З цієї причини, для оптимального реагування на ситуацію, необхідна ефективна модель оподаткування, орієнтована на підвищення ефективності фіскального механізму формування доходів українського бюджету. Важливим є також оптимізація структури видаткової частини бюджету для ефективнішого використання обмежених фінансових ресурсів, які стоять в розпорядженні держави.

Отже, збільшується роль стабілізаційної функції бюджетно-податкової політики в умовах повномасштабної війни. Перед новими викликами, що виникають через велику війну, стає актуальним своєчасний та системний огляд бюджетних надходжень і витрат. Це передбачає обґрунтування нових пріоритетів у фіскальній політиці, посилення бюджетного контролю та підвищення ефективності використання державних фінансових ресурсів. Необхідно розвивати інституційний потенціал бюджетно-податкової політики з метою створення ефективних механізмів, які зменшать негативний вплив війни, підвищать стійкість національної економіки, та підвищать ефективність та результативність.

Відзначається, що масштабна воєнна агресія проти України, на відміну від гібридної, суттєво негативно впливає на економічний розвиток країни та значно зменшує обсяги бюджетних доходів. Це також призводить до зменшення кількості платників податків і зборів, розглядаючи як коротко-, так і довгострокову перспективу. Зокрема, враховуючи безповоротні втрати населення країни та масштабне переміщення його всередині країни або за кордон. Важливо враховувати, що фіскальна спроможність держави для формування та виконання бюджету залежить від термінів військових дій високої інтенсивності, які найбільше погіршують збереження фіскального простору та інституційної стійкості системи державних фінансів.

Висновок до розділу 3

Основними пріоритетами бюджету визначено підвищення обороноздатності держави та забезпечення соціальної стабільності в суспільстві, що потребує стійких надходжень до бюджету. На етапі розвитку повномасштабної війни, уряд впровадив ряд фіскальних стимулів для підтримки економіки та споживання. Проте тривалість конфлікту та значний зростання дефіциту бюджету обумовили підвищення фіскальної значущості податків і зборів. З урахуванням цього, були вжиті заходи фіскальної консолідації, спрямовані на збільшення бюджетних доходів.

Важливою є підтримка населенням намірів державних інституцій підвищити ставки оподаткування для збільшення фінансування ЗСУ. Підходи до підвищення ефективності механізмів формування бюджету в умовах війни мають базуватися на інституційній взаємодії бюджетно-податкових та монетарних регуляторів.

У воєнний період емісія використовується як екстраординарний інструмент фінансування бюджету в умовах обмеженого доступу держави до ринків боргового капіталу та недостатньої фіскальної спроможності. Важливо розуміти, що цей інструмент є тимчасовим та має обмежений спектр застосування. Відтак, державі слід підсилити якість координації бюджетно-податкової та монетарної політики для забезпечення макроекономічної стабільності.

ВИСНОВКИ

Масштабна військова агресія проти України, у порівнянні з гібридною, має значно більший негативний вплив на економічний розвиток країни, що призводить до суттєвого зменшення обсягів бюджетних доходів і кількості платників податків і зборів як у коротко-, так і довгостроковій перспективі. Це враховує безповоротні втрати населення країни, масштабне переміщення його всередині країни або за кордон. Фіскальна стійкість держави стає залежною від тривалості військових дій високої інтенсивності, які є найбільш руйнівними для інституційної стійкості системи державних фінансів.

З метою забезпечення стабільного функціонування економіки та захисту населення наша держава вжила ряд заходів у сфері наповнення бюджету та розподілу грошових коштів. Перед усім враховані витрати на оборону та соціальне забезпечення. У зв'язку з цими витратами змінилися підходи до наповнення бюджету, де основоположними стали податкові надходження та допомога зовнішніх партнерів.

У сучасних умовах основний акцент слід робити на наповненні державного бюджету, оскільки в умовах воєнного стану його фінансування буде залежати від міжнародної фінансової допомоги, що призведе до зростання обсягів державного боргу. Важливо забезпечити ефективне використання бюджетних коштів. Покращення бізнес-клімату в країні за допомогою впровадження справедливої, рівної, передбачуваної та прозорої податкової політики і створення умов для чесної конкуренції сприятиме активізації внутрішнього підприємництва. Необхідно гарантувати захист інвестицій та прав власності, а також стабільність нормативно-правового середовища для потенційних інвесторів з країн, що підтримують суверенітет України. Активізація інвестиційної активності та підтримка підприємництва сприятимуть додатковим надходженням до бюджетів різних рівнів.

Таким чином, потенційні шляхи вдосконалення формування доходів державного бюджету можуть включати наступне:

– забезпечення ефективності існуючих механізмів податкового стимулювання економіки, оскільки традиційні інструменти не завжди діють через адміністративні бар'єри. Протягом економічної історії України, зниження ставок, надання податкових пільг різним галузям або регіонам, а також відмова від прогресивної системи ПДФО, яка вважається більш справедливою, не завжди призводили до детінізації економіки або мультиплікативного розширення інвестиційно-інноваційного процесу;

– зміна існуючого механізму оподаткування прибутку підприємств для відновлення інвестиційно-інноваційного процесу. З урахуванням високої вартості кредитних ресурсів та обмеженості іноземних інвестицій, власний прибуток підприємства стає єдиним джерелом фінансування розширення діяльності. Критичний стан основних засобів із високим ступенем зносу вимагає надзвичайних заходів. Один із таких заходів може включати добровільний перехід на модифіковану естонську модель оподаткування розподіленого прибутку або податку на виведений капітал, яка спрямована на вирішення кількох поточних викликів одночасно;

– стимулювання внутрішнього інвестиційного потенціалу як умова для приваблення зовнішніх інвестицій може бути доцільним шляхом, якщо звільнення від оподаткування реінвестованого прибутку буде випробувано для невеликих платників, які протягом попереднього фінансового року сплатили податок на прибуток в певному обсязі;

– спрощення адміністрування, політики обліку та документообігу, перехід на повністю електронний документообіг і проведення перевірок за відповідними програмами;

– сприяння розвитку механізмів оподаткування доходів фізичних осіб шляхом розширення сфери надання податкових соціальних пільг після проведення медичної реформи та впровадження податкового стимулювання для запровадження недержавної накопичувальної пенсійної системи у середньостроковій перспективі;

– збільшення ставок акцизного оподаткування до рівня, що існує в країнах-членах ЄС у середньостроковій перспективі. Анонсування таких планів є вкрай важливим для стабільності діяльності виробників та постачальників підакцизної продукції, які традиційно входять до TOP-100 найбільших платників податків;

– покращення процесу оцінки (моніторингу) ефективності податкових пільг (втрат) для бюджету за європейськими стандартами;

– підтримка фіскальних заходів за допомогою монетарних інструментів: зниження вартості та збільшення обсягів кредитування реального сектору економіки, подальша лібералізація валютного регулювання та контролю, зменшення попиту на готівку та розвиток безготівкових розрахунків;

– дотримання принципів стабільності бюджетно-податкового законодавства.

Упродовж 2022–2023 років було заплановано впровадження розширеної системи управління фіскальними ризиками з метою визначення їх потенційного впливу на державний бюджет та своєчасного прийняття заходів для їх мінімізації. Доцільно продовжити ці наміри, ключовими спрямуваннями повинні стати:

1. Проведення комплексної оцінки фіскальних ризиків та визначення їх впливу на державний бюджет.

2. Удосконалення обміну інформацією та міжвідомчої координації щодо фіскальних ризиків із відповідними зацікавленими органами.

3. Проведення стрес-тестування діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки, які мають найбільший вплив на фіскальні ризики для державного бюджету.

4. Підвищення інституційної спроможності Міністерства фінансів України та інших органів державної влади щодо управління фіскальними ризиками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні виклики та загрози економічній безпеці України в умовах воєнного стану. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/aktualni-vyklyky-ta-zahrozy-ekonomichniy-bezpetsi-ukrayiny-v>
2. Аналіз управління державним боргом України у 2021 р. Експертно-аналітичний центр «Оптіма». Київ: 2021. URL: <http://optimacenter.org/userfiles>
3. Богдан Т. Війна і державні фінанси: скільки потрібно грошей на відновлення і де їх брати. 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/>
4. Богдан Т. Воєнні фінанси: що повинна робити держава? 2022. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/523270_voienni_finansi_shcho_povinna_robiti.html
5. Бюджетна система: Підручник. за ред. д. е. н., професора В. Г. Дем'янишина, д. е. н., професора О. П. Кириленко та д. е. н., професора З. М. Лободіної. Тернопіль : ЗУНУ, 2020. 626 с.
6. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. №2456-VI: URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
7. Ватаманюк – Зелінська У. З., Прицак Я. М., Зелінський М.-П.. Б. Особливості формування та виконання Державного бюджету України в умовах воєнного стану. *Економічний простір*. 2023. № 185. С. 26-31.
8. Ватаманюк-Зелінська У.З., Ситник Н.С., Стасишин А.В., Круглякова В.В. Бюджетний менеджмент : навчальний посібник. Львів : Видавництво «Магнолія», 2021. 511 с.
9. Ватаманюк-Зелінська У.З., Штундер І.М., Гаврилюк С.О. Тенденції формування та виконання місцевих бюджетів умовах воєнного стану. *Інноваційна економіка*. 2022. № 4. С. 60–67. URL: <http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/976>

10. Виконання бюджету в умовах війни: прогноз тенденцій. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/vykonannya-byudzhetu-v-umovakh-viynuprohnoz-tendentsiy>
11. Висновки про результати аналізу річного звіту про виконання Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік». Рахункова палата Верховної ради України. URL: <https://edata.gov.ua/pages/accounting-control/budget/reports/implement-2022-4.pdf>
12. Висновок про результати аналізу виконання Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік». https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2022/26-3_2022/Vysn_26-3_2022.pdf
13. Воронін Я. Податкові стимули в умовах воєнного стану. Національна асоціація адвокатів України. 12.04.2022 року. URL: <https://unba.org.ua/publications/7377-podatkovyi-stimuli-v-umovah-voennogo-stanu.html>
14. Гречаніченко О. О. Ризик-орієнтоване управління як механізм публічного управління державними фінансами в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 5. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/>
15. Дем'янишин В. Податковий механізм формування доходів бюджету: концептуальні засади теорії та напрями модернізації. *Світ фінансів*. 2017. Випуск 2 (17). С. 84-96.
16. Дем'янишин В.Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України : монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2008. 496 с.
17. Державний web-портал для громадян «Open budget». URL: <https://openbudget.gov.ua/localbudget?id=26000000000>
18. Державний бюджет України 2022 року: виконання в умовах повномасштабної війни. <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/derzhavnyy-byudzhets-ukrayiny-2022-roku-vykonannya-v-umovakh>
19. Затонацька Т., Ткаченко О. Прагматика оцінювання фіскального простору в Україні. *Світ фінансів*. 2017. Випуск 2 (17). С. 97-107.

20. Західна О., Ігнатишина В., Скидан У. Проблем незбалансованості державного бюджету України. Молодий вчений. Науковий журнал. 2020. № 11 (87). URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/119>
21. Звіти про виконання Державного і місцевих бюджетів України у період 2020-2022 рр.: URL: <https://mof.gov.ua/uk/current-year-budget-information>
22. Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2022 рік. URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%86%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1>
23. Інформація про стан виконання Зведеного та Державного бюджету України за січень-грудень 2022 р. URL: www.minfin.gov.ua
24. Казначейська система. Підручник: за наук. ред. д. е. н., проф. А. І. Крисоватого, д. е. н., проф. О. П. Кириленко, Т. Я. Слюз. Тернопіль: ЗУНУ, 2020. 364 с.
25. Канаєва Т., Галабурда А. Бюджетна політика держави в умовах воєнного стану. *Scientia fructuosa* (Вісник Київського національного торговельно-економічного університету). 2022. Том 144. № 4. С. 98–109. URL: <http://journals.knute.edu.ua/scientia-fructuosa/article/view/1349/1291> DOI: [https://doi.org/10.31617/1.2022\(144\)07](https://doi.org/10.31617/1.2022(144)07)
26. Карнаух Т. Система управління бюджетним процесом у Європейському Союзі: досвід для України. *Ефективність державного управління*. 2018. Вип. 33. С. 180-186.
27. Луніна І. О., Білоусова О. С., Фролова Н. Б. Особливості формування фіскального простору у воєнний та поствоєнний періоди. *Економіка та держава*. 2022. № 4. С. 20–28. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2022.4.20>.
28. Меморандум про економічну і фінансову політику. file:///C:/Users/ADMIN/Downloads/Lol_MEFP_Ukraine_2022-12-08.pdf
29. Михайлов Д.В. Україні розширили перелік пріоритетних видатків з бюджету. 2023. URL: <https://suspilne.media/415068-vukraini-rozsirili-perelik-prioritetnih-vidatkiv-z-budzetu/>

30. Міністерство фінансів України. Офіційний сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/>
31. Піхоцька О. М., Ющик Ю. В. Аналіз виконання бюджетів в період воєнного стану. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2022. Випуск 35. С. 25-33.
32. Податковий кодекс України. Закон України від 02.12.2010 р. № 2755 – VI URL : <http://zakon.rada.gov.ua>
33. Постанова КМУ : Про внесення змін до Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану від 27.08.2022 р. № 978-2022-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/978-2022%D0%BF#Text>
34. Постоленко Ю.П. Удосконалення бюджетного процесу на різних рівнях економічної системи. *Вісник ОНУ ім. І.І. Мечнікова*. 2018. № 3. С. 47-49.
35. Про введення воєнного стану України. Указ Президента України № 64/2022 від 22.02.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2>
36. Про державний бюджет України на 2023 рік/ Закон України. № 2710-IX. (2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>.
37. Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану. Постанова Кабінету Міністрів України від 09.06.2021р. №590. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2021-%D0%BF#Text>
38. Публічні фінанси. Посібник: / за ред. О. П. Кириленко Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 252 с.
39. Радіонов Ю. Д. Державні фінанси в умовах воєнного стану. *Фінанси України*. 2022. № 8. С. 27-51.
40. Ржеутська Л. Особливості держбюджету України за умов воєнного стану. 2022. URL: <https://www.dw.com/uk/osoblivostipersogo-derzbudzetu-ukraini-v-umovah-voennogo-stanu/a-63150054>

41. Рожко О., Ткаченко Н., Коваленко Ю. Науково-методичний підхід до бюджетного стратегування за допомогою застосування програмно-цільового методу. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2021. 2 (33), 335–344. URL: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i33.206974>
42. Сидор І. П. Бюджетна політика у функціонуванні соціальної сфери: проблеми визначення ефективності. *Світ фінансів*. 2016. Випуск 3. С. 7-17.
43. Сидор І. П. Домінанти впливу макроекономічних показників на добробут нації. *Економіка та суспільство*. 2018. Випуск 16. Електронне наукове фахове видання. URL: <http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal-16>. С. 795-802
44. Сидор І. П. Неподаткові надходження в контексті наповнення державного і місцевих бюджетів в Україні. *Світ фінансів*. 2011. № 3. С. 113-132.
45. Сидор І. П., Коваль С. Л. Фінансове забезпечення банківських послуг. *Економіка. Фінанси. Право*. 2020. № 8. С. 9-14.
46. Сидор І. П., Петрушка О. В. Моніторинг формування зовнішнього державного боргу України. *Фінансовий простір*. 2019. № 3 (35). С. 178-191.
47. Сидор І.П. Податковий і неподатковий механізми наповнення місцевих бюджетів в Україні. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. № 9. С. 41-48.
48. Скорик М. О., Чемерис Т. Р. Аналіз впливу повномасштабної війни на Державний бюджет України. *Молодий вчений*. 2023. № 5 (117). С. 179-183.
49. Статистичний збірник: «Бюджет України 2021» підготовлено відділом статистики державних фінансів Департаменту державного бюджету Міністерства фінансів України
https://mof.gov.ua/storage/files/2_Budget_of_Ukraine_2021.pdf
50. Третяк Д., Медведкова Н. Управління фіскальними ризиками Державного бюджету України в умовах війни. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2022. Випуск 4 (221). С. 64-73.

51. Удосконалення та спрощення бюджетних процедур в умовах воєнного стану: нововведення в Бюджетному кодексі України. Липень. 2022. <https://hromady.org/udoskonalennya-ta-sproshhennya-byudzhethnix-procedur->
52. Фінансова допомога від міжнародних партнерів: скільки Україна отримала на 1 жовтня. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/10/6/692303/>
53. Фінансування Державного бюджету України з початку повномасштабної війни. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/ukraines_state_budget_financing_since_the_beginning_of_the_full-scale_war-3435
54. Чугунов І., Пасічний М., Нікітішин А. Доходи Державного бюджету України в умовах воєнного стану. *Scientia fructuosa Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2022. № 5. URL: <http://journals.knute.edu.ua/scientia-fructuosa/article/view/1572/1497>
55. Що з державними фінансами та чи вистачить Україні грошей. Роз'яснення. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/04/5/685230/>